

Utjecaj tipa države blagostanja na obrasce prosvjednog djelovanja tijekom globalne recesije

Jelić, Hrvoje

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:741051>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-09-22**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Hrvoje Jelić

**UTJECAJ TIPA DRŽAVE BLAGOSTANJA NA OBRASCE
PROSVJEDNOG DJELOVANJA TIJEKOM GLOBALNE
RECESIJE**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2016.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

UTJECAJ TIPA DRŽAVE BLAGOSTANJA NA OBRASCE
PROSVJEDNOG DJELOVANJA TIJEKOM GLOBALNE
RECESIJE

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Nenad Zakošek
Student: Hrvoje Jelić

Zagreb
veljača, 2016.

Izjavljujem da sam diplomski rad Utjecaj tipa države blagostanja na obrasce prosvjednog djelovanja tijekom globalne recesije, koji sam predao na ocjenu mentoru prof. dr. sc. Nenadu Zakošek, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS-bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Hrvoje Jelić

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Pregled literature	4
2.1. Tipologije režima blagostanja	4
2.2. Teorija mobilizacije resursa	7
3.1. Njemačka	11
3.1.1. Korporativistički režim blagostanja	11
3.1.2. Prosvjedne aktivnosti u Njemačkoj u periodu nakon 2008. godine	14
3.1.3. Korporativistički prosvjedni obrazac	16
3.2. Ujedinjeno Kraljevstvo	19
3.2.1. Liberalni režim blagostanja	19
3.2.2. Prosvjedne aktivnosti u Ujedinjenom Kraljevstvu u periodu nakon 2008. godine	21
3.2.3. Liberalni prosvjedni obrazac	23
3.3. Švedska	26
3.3.1. Socijaldemokratski režim blagostanja	26
3.3.2. Prosvjedne aktivnosti u Švedskoj u periodu nakon 2008. godine	29
3.3.3. Socijaldemokratski prosvjedni obrazac	30
3.4. Španjolska	32
3.4.1. Južnoeuropski režim blagostanja	32
3.4.2. Prosvjedne aktivnosti u Španjolskoj u periodu nakon 2008. godine	35
3.4.3. Južnoeuropski prosvjedni obrazac	37
4. Diskusija i zaključci	39
5. Popis literature	43
6. Sažetak i ključne riječi	52

1. Uvod

Najproduktivniji aspekti proučavanja režima blagostanja su deskripcija i razvoj klasifikacijskih shema. Među njima je svakako najpoznatija ona Geste Esping-Andersena, koja na osnovi strukturnih obilježja razlikuje nordijski, angloamerički i kontinentalni tip države blagostanja. Kod nastavljača ove tradicije postoji izražena tendencija da im se pridoda i mediteranski tip. Eurocentričnost pravca istraživanja opravdava se činjenicom da Europa predstavlja ishodište pravnog uspostavljanja socijalnih prava, i mogućnosti da se neeuropski slučajevi bilo smjeste unutar postojeće matrice bez pojmovnog rastezanja (*conceptual stretching* – Sartori, 1991), bilo opišu kao miješani tip koji iskazuje karakteristike više modela. Koncepti poput razvojne države opisuju kvalitativno drugačije shvaćanje uloge države u upravljanju distribucijskim konfliktima.

Ovo istraživanje primjenjuje sofisticirane spoznaje o režimima blagostanja na domenu društvenih pokreta. Teorije društvenih pokreta se prema načinu objašnjenja fenomena kolektivnog djelovanja mogu razvrstati na teorije deprivacije (s porijeklom u socijalnoj psihologiji) i teorije mobilizacije resursa (bliske sociologiji). Potonje, naglašavajući različite uloge respektivnih socioekonomskih skupina u organizaciji kolektivnog djelovanja, impliciraju režim blagostanja kao odrednicu obujma i intenziteta prosvjednih aktivnosti, između ostalog.

U uvide teorije mobilizacije resursa ubraja se svijest o koordinacijskoj ulozi urbane populacije u izgradnji društvenih pokreta, te utjecaju obrazovne i socioekonomske strukture društva na njihovu ciljnu i ideološku orijentaciju i trajanje. Moj cilj je pokazati djelovanje različitih tipova režima blagostanja na istu skupinu zavisnih varijabli. Međutim, režimi blagostanja i sami su osjetljivi na obrazovnu i socioekonomsku strukturu te udio urbane populacije. Izazov se sastoji u izdvajanju opisanih posredovanih utjecaja od efekta koji na obrasce kolektivnog djelovanja samostalno vrši režim blagostanja. On sistematski i dugoročno, bez pretenzije na vrijednosnu neutralnost, redistribuiraju društveni proizvod. U tijeku tog procesa, diferencijalno djeluje na različite društvene skupine, čiji udio u društvu prema teoriji mobilizacije resursa povećava ili umanjuje potencijal društva za kolektivno djelovanje.

Globalna recesija ne igra ulogu u objašnjenju, nego kao pozadinska varijabla djeluje kao katalizator prosvjednih aktivnosti. Njen utjecaj se ne manifestira posvuda jednakim intenzitetom i u posve identičnom vremenskom periodu. Ipak, njeno rapidno geografsko širenje i sveobuhvatna prisutnost u diskursu dopuštaju pretpostavku kako je u čitavom djelokrugu vršila pritisak u istom smjeru – prema intenzifikaciji prosvjednih aktivnosti. Ova pozadinska varijabla uvrštena je u analizu kako bi fokusirala istraživanje i povećala uzorak prosvjednih aktivnosti, prevladavajući potrebu za proučavanjem dugih vremenskih serija. Biti će razmatrana tek tangencijalno, kao dio društvenopolitičkog konteksta.

Pristup koji koristim obuhvaća komparativnu analizu četiriju paradigmatičkih primjera režima države blagostanja prema parametrima koje sugeriraju dvije osnovne varijable. U opisu karakteristika režima blagostanja naglasak je na emblematičnom, onome što korespondira ne samo sa značajkama konkretnog slučaja – Njemačke ili Ujedinjenog Kraljevstva – nego i cijelog spektra zemalja koje pripadaju istom tipu. Podacima na zavisnoj varijabli koji se odnose na prosvjedne aktivnosti u periodu nakon 2008. pristupa se na jedini način koji njihova idiosinkratična priroda dopušta. Bez pretenzija na opće važenje, formuliraju se oprezne i uvjetne generalizacije koje imaju status uočenih tendencija u okviru uzorka, a u svjetlu novih podataka podložne su reformulaciji.

Konačni rezultat istraživanja bit će nova tipologija koja će u presjeku tipova režima blagostanja i karakterističnih obrazaca prosvjednih aktivnosti evidentirati povezanost dviju varijabli. Njihov odnos tumači se kao posljedica diferenciranog redistributivnog djelovanja režima blagostanja na segmente populacije. Opravdanje za ovaj modus izgradnje teorije pronalazim u programatskom iskazu prema kojem u prosuđivanju heurističke vrijednosti tipologija, analizu uzroka i posljedica režima blagostanja treba postaviti u prvi plan (Korpi, 2000: 172).

Pregled literature u sljedećem poglavlju izdvaja značajke četiri režima blagostanja i njihove predstavnike među europskim zemljama. Zatim prezentira argumente teorije mobilizacije resursa najvažnije za našu temu. Poglavlja koja slijede tematiziraju individualne slučajeve i redom stavljaju obrasce prosvjednih aktivnosti u Njemačkoj, Ujedinjenom Kraljevstvu, Švedskoj i Španjolskoj u suodnos s režimima države blagostanja zatečenim u tim zemljama. Ta skupina poglavlja slijedi isti format: prvi odjeljak identificira sastavnice režima

blagostanja i predviđa obilježja nacionalnog kolektivnog djelovanja koja sugerira teorija, drugi odjeljak opisuje značajke prosvjedne aktivnosti u promatranom periodu, konačni odjeljak prosuđuje adekvatnost predviđanja i opažanja te objašnjava rezultat. Zaključni dio sintetizira zaključke analize slučajeva i provodi direktnu komparaciju među ustanovljenim vrijednostima varijabli, te sadrži diskusiju o stupnju u kojem rezultati potvrđuju unutarnju valjanost središnje hipoteze.

Četiri odabrane države su jedinice analize čiji je smisao testiranje sljedeće tvrdnje: režimi blagostanja vrše konzistentan nezavisan utjecaj na obrasce nacionalnog kolektivnog djelovanja. Zavisna varijabla operacionalizirana je kao podskup kolektivnog djelovanja – prosvjedno djelovanje. Mehanizam putem kojeg se utjecaj manifestira jest diferencirani tretman društvenih skupina koji je različit i specifičan za svaki pojedini režim blagostanja. Ukoliko je moguće konstruirati tablicu čija zaglavlja čine režimi blagostanja i obrasci prosvjedne aktivnosti, te rekonstruirati vrijednosti jedne nepoznate varijable na osnovi poznatih vrijednosti druge, hipotezu smatram tentativno potvrđenom. S te polazne točke, istraživanje je moguće nastaviti dizajnom koji bi držao režim blagostanja konstantnim i ispitivao varijabilnost obrasca prosvjedne aktivnosti u nizu slučajeva.

2. Pregled literature

U naredna dva odjeljka predstaviti ću radove ključnih autora s područja političke ekonomije i političke sociologije koji su razradili tipologije suvremenih režima blagostanja i primijenili teoriju mobilizacije resursa u analizi društvenih pokreta. Njihov cilj je obrazložiti korištenje četverodijelne podjele u nastavku rada i uspostaviti logičku vezu između režima blagostanja, stratifikacije i kolektivnog prosvjednog djelovanja.

2.1. Tipologije režima blagostanja

Kad je Esping-Andersen u *Tri svijeta socijalnog kapitalizma* (1990) sistematizirao komparativne spoznaje o europskoj državi blagostanja, odmaknuo se od tradicije koja je na taj fenomen gledala iz perspektive javnih financija. Interes je prebacio s kvantitativnih podataka o udjelima socijalne potrošnje u državnim proračunima na ciljnu racionalnost takvih sustava. Njegov primarni kriterij prosudbe bio je potencijal za dekomodifikaciju – mogućnost da sustav socijalnih programa građanima dopusti život neovisan o prodaji svog rada na tržištu. Taj kriterij prikladan je stoga što je uključen u konstrukciju svake države blagostanja, od najranijih ideja o osiguranom dohotku u razdobljima nesposobnosti za rad. Uz centralno pitanje dekomodifikacije, taj pravac razmišljanja proširio je parametre komparacije i klasifikacije. Upotreba pojma 'režima države blagostanja' (koji sam radi konciznosti jezičnog izraza ovdje prevodio jednostavno kao režim blagostanja) obrazlaže se odbacivanjem pojma države blagostanja zbog njegovog semantičkog vezivanja za politike socijalne amelioracije, i širenjem područja interesa s procesa nastanka socijalnih politika na njihov utjecaj na strukturu zaposlenosti i društvene odnose. Pri tome korištenje termina režim „označava činjenicu da je u odnosu između države i gospodarstva sistematično isprepleten kompleks zakonskih i organizacijskih svojstava“ (1990:2).

Iako su režimi blagostanja realizirani idealtipski, konstruirani su induktivno, generalizacijom empirijskih opažanja iz 18 članica OECD-a (Ebbinghaus, 2012). Budući da to ne rezultira iscrpnom i logički zatvorenom tipologijom, kategorije je moguće proširiti. Kritičari (Bonoli, 1997; Ferrera, 1996) su tako predložili mediteranski režim blagostanja koji unutar sebe

okuplja južneeuropske zemlje. Grčka, Italija, Portugal i Španjolska nisu bili obuhvaćeni Esping-Andersenovim istraživanjem, a za njih je karakteristična rezidualna socijalna država i oslanjanje na familijarne mreže potpore u ispunjenju nekih funkcija. U radu koristim pridjev 'južneeuropski' jer držim da 'mediteranski' zahvaća prevelik broj zemalja, a 'katolički' neosnovano isključuje Grčku, čime pravim ustupak preciznosti.

Shemu se, osim proširivanja uvođenjem novih slučajeva u analizu, nastojalo i produbiti pomnijim razlikovanjem specifičnosti unutar proučavanog spektra slučajeva. Castles i Mitchell (1993) su, primjerice, predložili anglosaksonski režim koji unatoč niskoj razini socijalne potrošnje uspijeva postići ciljeve distributivne pravednosti korištenjem mehanizama radnog prava. Esping-Andersen je uglavnom suzdržan spram revizije tipologije režima, smatrajući da niža razina apstrakcije narušava njenu analitičku snagu i škodi razumljivosti kategorija. Metaanaliza koju navodi Ebbinghaus (2012) pokazuje da socijaldemokratski i liberalni tip režima imaju veću unutarnju valjanost, dok se korporativistički tip u manjoj mjeri preklapa s ključnim slučajevima konstitutivnim za sam koncept. Prednost trodijelne podjele je intuitivnost. Shvatimo li Baldwinovo (1996:29) stajalište da su tipologije produkt najnižeg oblika intelektualnog pothvata, svojevrsnog akademskog knjigovodstva, kao zahtjev da se njihovo vrednovanje temelji na koristi za daljnje istraživanje, tada možemo ocijeniti Esping-Andersenov doprinos kao izuzetno vrijedan zbog impulsa koji je pružio proučavanju države blagostanja.

Fenger (2007) popisuje autore koji su razvijali vlastite tipologije režima blagostanja i zaključuje da su u područjima preklapanja s Esping-Andersenom dolazili do istog rezultata: Leibfried (1992) okuplja slučajeve na istovjetan način govoreći o modelima socijalne politike, uz zasebno grupiranje južneeuropskih zemalja 'latinskog ruba'; Ferrera (1996) polazi od razmatranja četiriju dimenzija države blagostanja – uvjetovanosti usluga, pravila pristupa, financijske regulacije i načina birokratske organizacije – no usprkos različitim početnim pozicijama otkriva supstancijalno isto svrstavanje slučajeva u četiri tipa; Bonoli (1997) u diferencijaciji režima blagostanja najvažnijima smatra obujam javne potrošnje na socijalne programe (indikator koji i Esping-Andersen smatra važnim, ali prenamaglašenim u literaturi u odnosu na aspekt dekomodifikacije) i izvore njena financiranja, no i njegov pristup rezultira četverostrukom tipologijom europskih zemalja; model Saint-Arnauda i Bernarda (2003) reproducira podjelu. Castles i Mitchell (1993), Siaroff (1994) i Korpi i Palme (1998) koriste

nazivlje usklađeno s vlastitim istraživačkim interesima, ali četiri podskupa zemalja koje pokazuju obiteljske sličnosti u strukturi režima blagostanja ostaju nepromijenjeni.

Dosljednost ove strukture ukazuje na to da je Esping-Andersenova selekcija slučajeva imala ulogu u ograničavanju tipologije na liberalni, korporativistički i socijaldemokratski tip. Tripolarnost nije proizašla isključivo iz teorijskih razmatranja, i stoga nije obuhvaćala čitav univerzum mogućih tipova. Obinger i Wagschal (1998) idu i korak dalje, tvrdeći da je Esping-Andersenove podatke moguće interpretirati u smislu četiri podskupa slučajeva. Budući da je međusobna sličnost južne europskih zemalja u sferi države blagostanja veća nego između njih i najbližeg alternativnog tipa (korporativističkog), smatram da je u kontekstu navedenih istraživanja opravdano razmatrati ih odvojeno.

Važna kontroverza veže se uz pitanje dinamike unutar država blagostanja. U skladu s metaforom o tri različita svijeta, koja implicira nemogućnost prijelaza među njima, Esping-Andersen (1996) je zagovarao tezu o 'zamrzavanju' socijalnog krajobraza. Uz zasebne logike funkcioniranja pojedinih režima i ovisnost među njihovim sastavnicama, promjenu priječi i ovisnost o prijašnjem putu, i konstelacije interesa koje su se razvijale paralelno s tim. Međudjelovanje ovih faktora proizvodi pretpostavljeni efekt institucionalne skleroze. Pierson (1993) uočava istu pojavu, za koju objašnjenje pronalazi u racionalnosti političkih aktera. Protokom vremena, za njih cijena transformacije prerasta troškove koje nameće *status quo*. Ovo se zbiva zahvaljujući mehanizmu povratne sprege u kojemu javne politike oblikuju kontekst i perspektivu političkog djelovanja. Radikalni zagovornici promjene iz prethodne epohe transformiraju se u klijente novog poretka.

Tezi o stabilnosti suprotstavljena je ona o konvergenciji europskih režima blagostanja. Smanjivanje razlika između država blagostanja ne može se odvijati u zamrznutom socijalnom kontekstu, a suviše slični režimi blagostanja ne zahtijevaju tipologije. Procesi globalizacije i europeizacije potaknuli su razmišljanja o približavanju režima, a ujedno se smatraju i glavnim uzrocima tog trenda. Dostupni akademski radovi obuhvaćaju širok raspon zaključaka o održivosti ove teze. Achterberg i Yerkes (2009) provjeravaju dvije hipoteze o konvergenciji: prema prvoj, prevlast neoliberalnog evanđelja u ekonomskim i socijalnim politikama razvijenih demokracija vodi k rastakanju države blagostanja, scenariju utrke prema dnu i konvergenciji na niskoj ravnotežnoj točki; druga ukazuje na izjednačavajući pritisak

globalizacije i europeizacije koji putem impersonalnih procesa i aktivnih nadnacionalnih politika prisiljavaju univerzalističke režime blagostanja na kontrakciju, a liberalne režime na ekspanziju, pri čemu počinju nalikovati jedni na druge. Oni prihvaćaju potonji scenarij kao moguć, u skladu s podacima o socijalnoj javnoj potrošnji i drugim indikatorima koji ukazuju na znatan stupanj konvergencije. Brady, Beckfield i Seeleib-Kaiser (2005) na temelju longitudinalne studije registriraju skroman efekt konvergencije i difuzne globalizacijske pritiske kojima ne pripisuju uzročnost. Olsen (2007) odabire teške slučajeve za dokazivanje konvergencije – Kanadu, Sjedinjene Američke Države i Švedsku. Unatoč nekim zajedničkim kretanjima, zaključuje kako do približavanja politika prema obitelji i zdravstvenih politika nije došlo.

Značenje Esping-Andersena za ovaj rad nije samo u, sada već klasičnoj, tipologiji. Ona diktira njegovu strukturu, ali njena je uloga prvenstveno heuristička, uloga korisnog pojednostavljenja koje pomaže u organizaciji znanja. Njegov je sadržajni doprinos teoretiziranje o ulozi koju tip režima blagostanja ima u društvenoj stratifikaciji. Socijalni programi liberalnih režima služe kao korektiv tržišta osiguravajući egzistencijalni minimum za slojeve stanovništva ovisne o državnoj potpori. To ne povećava izgleda za socijalnu mobilnost, i ne sprječava gubitak statusa. Stoga je utjecaj na stratifikaciju neutralan. Korporativistički režim štiti profesionalni status i održava razine dohotka, što stabilizira društveni presjek. Socijaldemokratski režimi osmišljeno provode redistribuciju dohotka i potiču vertikalnu mobilnost, što smanjuje udio stanovništva koji ne raspolaže resursima društvene moći.

2.2. Teorija mobilizacije resursa

Uobičajeno je govoriti o resursima društvene i političke moći kao nezavisnim varijablama u odnosu na politike države blagostanja: akteri koji sudjeluju u vlasti koriste svoje ovlasti da poprave položaj skupina koje zastupaju (Sainsbury, 1999: 95). U svojoj analizi obrćem taj odnos dok razmatram posljedice socijalnih politika na distribuciju društvene moći i mobilizacijski potencijal.

Teorija mobilizacije resursa je sociološka perspektiva koja objašnjava nastanak i način djelovanja društvenih pokreta. Razvijali su je primarno američki autori suprotstavljeni durkheimovskim funkcionalističkim objašnjenjima i teoriji relativne deprivacije. U odnosu na te pristupe, ključnu razliku predstavlja razumijevanje društvenih pokreta kao kolektivnih aktera (neovisnih o individualnoj racionalnosti njihovih sudionika), odnosno umetanje intervenirajućih varijabli između socijalno-psiholoških stanja nezadovoljstva i kolektivnog djelovanja (Canel, 1997). Pogodna je za korištenje u ovom radu jer na prosvjednu aktivnost gleda kao na kontingentni izraz strukturnih društvenih rascjepa. Njegovu aktualizaciju omogućuju nejednako raspodijeljeni resursi.

Prema Canelu (1997) makrosociološka struja unutar teorije, kojoj pripadaju Tilly, Gamson, Oberschall i McAdam, analizira politički kontekst koji kanalizira kolektivno djelovanje i definira mogućnost postizanja društvene promjene. Uključuje i koalicijski pristup i analizu horizontalnih veza među akterima. Alternativna struja, čiji su rodonačelnici Zald i McCarthy, primjenjuje spoznaje iz teorije organizacije na analizu društvenih pokreta i njihova tehničkog funkcioniranja. McAdam, McCarthy i Zald (1988) uspostavljaju vezu između nacionalnog bogatstva, osobnog bogatstva, rasta države blagostanja i aktivnosti društvenih pokreta. Društveni resursi u obliku novca, klupskih prostorija, radne snage, ali i pristupa komunikacijskim mrežama i intelektualnih sposobnosti, su mehanizam čiji mobilizacijski potencijal objašnjava veći intenzitet prosvjednih aktivnosti u bogatim zemljama sa širokim srednjim slojem i razvijenim sektorom javnih usluga. Ovaj uvid tek je generalizacija političko-psihološkog saznanja prema kojemu tipične sudionike pokreta karakteriziraju društvena i intelektualna sofisticiranost, i uključenost u socijalne mreže i zajednice (Mesić, 1997: 710). Jenkins (1983: 533) najvećim postignućem teorije drži upravo uvid da društveni pokreti ovise ne samo o resursima kojima raspolažu njihovi članovi i interesno vezani pojedinci koji će se okoristiti njihovim uspjehom, nego i o vanjskim doprinosima i institucionaliziranim resursima države i društva. Doprinos ovog rada leži u specifikaciji odnosa između države blagostanja i prosvjednih aktivnosti koje proizvode društveni pokreti.

McCarthy i Zald (1973) svoju osnovnu hipotezu koja tvrdi da resursi dostupni društvenim pokretima rastu usporedno s raspoloživim resursima masa i elita, tj. društva u cjelini, podupiru slijedom dokaza. S rastom dohotka kućanstava raste udio štednje i potrošnje na razonodu, a izdvajanja za organizacije društvenih pokreta ne konkuriraju u potrošnji za

osnovne životne potrebe. Dodatno, viši stupanj obrazovanja povećava izgleda za uključenje u dobrovoljne aktivnosti i novčane donacije. Budući da su društveni pokreti niskoprioritetni trošak za kućanstva, njihovi resursi započinju rasti po zadovoljenju osnovnih potreba, no nakon toga njihov udio u potrošnji raste bržom stopom od ukupnog dohotka. U skladu sa zakonom ponude i potražnje, rast sume resursa raspoloživih za društvene pokrete ohrabruje nastanak konkurencije. U svojoj rekapitulaciji teorije, Mesić interpretira ove tvrdnje na sljedeći način: „Izvor tih resursa treba . . . tražiti u ekonomskom rastu i općem socijetalnom napretku. Naime, u vremenima nedaća ili nesigurnosti ljudi općenito nisu voljni ili pak u mogućnosti posvetiti oskudna sredstva političkim poslovima. . . . Jedan takav luksuz je i podrška za društvene stvari (*social causes*).“ (Mesić, 1997: 708).

Druga hipoteza McCartyja i Zalda predviđa veći broj aktivističkih organizacija u društvenom okolišu bogatijem resursima. Nadodaju kako zadovoljstvo osobnim društvenim statusom ne predstavlja prepreku sudjelovanju u prosvjednim aktivnostima budući da s gledišta racionalnosti nema razlike u angažmanu za vlastitu dobrobit ili korist druge osobe. Mesić komentira: „...ekonomski rast može potaknuti kolektivno djelovanje i povećanjem sredstava namijenjenih deprivilegiranim skupinama, bilo izravno, većom zaposlenošću, ili neizravno, pomoću većih proračunskih stavki za socijalne programe.“ (*ibid.*).

Najvažnije političke varijable koje pogoduju osnivanju i razvoju društvenih pokreta su: velik javni sektor koji ih može poduprijeti i osigurati da je namjeravana promjena unutar dosega političkog odlučivanja; prostorno i funkcionalno decentralizirana država s autonomnim granama vlasti, što omogućuje izravno upućivanje zahtjeva pokreta institucijama odgovornim za njihovo izvršavanje; nepolariziran stranački sustav (Ash-Garner i Zald, 1987; prema Canel, 1997). Polarizirane političke stranke utjelovljuju preklapajuće društvene rascjepe (*overlapping cleavages*) u terminologiji političke sociologije i apsolutno prisvajaju funkciju agregacije interesa, prisiljavajući društvene pokrete da se vežu za njih kao izvor legitimiteta. U analizi slučajeva osvrnut ću se na veličinu javnog sektora i teritorijalni ustroj.

Doug McAdam (prema Muller i Seligson, 1987: 429) istaknuo je skupinu varijabli povezanih s tzv. političko-oportunitetnom strukturom: mogućnost organizacije za disidentske skupine, njihovi izgledi za uspješno kolektivno djelovanje i prozori povoljnih političkih prilika. Budući da je raspon njihove varijacije između slučajeva malen, ove su varijable isključene iz analize.

Pretpostavka je da konsolidirane liberalne demokracije ne postavljaju zakonske prepreke građanskom udruživanju, te da prosvjedne aktivnosti obuhvaćaju nekonvencionalni dio spektra kolektivnog djelovanja. Mobilizacija resursa dobiva na značenju u kontekstu predstavničke demokracije, koja troškove participacije u oporbenom prosvjednom djelovanju konvertira od fizičke ugroze prema organizacijskim kapacitetima, koalicijskom potencijalu i okupljanju partikularnih resursa (Piven i Cloward, 1991: 448).

Piven i Cloward pružili su jednu od najoštromnijih kritika teorije mobilizacije resursa. Ukazuju na nedosljednost između tvrdnji Tillyja, McAdama, McCarthyja i Zalda da mobilizacijski potencijal i aktivnost društvenih pokreta rastu usporedno sa stupnjem umreženosti i gustoćom društvene organizacije, i ranijeg otkrića McCarthyja i Zalda o nesrazmjernoj zastupljenosti kategorija s ograničenim brojem grupnih pripadnosti (studenata, samostalnih profesija) u društvenim pokretima (Piven i Cloward, 1991: 442). Usto primjećuju kako su razmjerno razgranate horizontalne ili lateralne mreže karakteristika svih društava, što dovodi u pitanje sposobnost teorije da objasni odsustvo kolektivnog prosvjednog djelovanja. S druge strane, mogućnost da se resursi i kapacitet za organiziranje iskoriste u višestruke nepovezane svrhe sugerira 'podspecificiranost' teorije, odnosno nedostatak nezavisne varijable. Piven i Cloward to nazivaju problemom neodređenosti (1991: 445). Predstavljaju i mogućnost da mobilizacija kronološki prethodi organizaciji, što podriva teorijski uspostavljen smjer uzročnosti.

Za ovaj rad je najizazovnija tvrdnja, pri kojoj se pozivaju na Oberschalla, o slabim izgledima za novačenje nižih slojeva u prosvjedne pokrete ukoliko postoje tijesne hijerarhijske društvene i političke veze s višim slojevima (Oberschall, 1973, prema: Piven i Cloward, 1991). To implicira da su stratifikacijski učinci režima blagostanja važni u mjeri u kojoj potiču socijalnu mobilnost, a mogućnost strateških međuklasnih koalicija djeluje u obrnutom smjeru. U prilog teze ovog rada ide tvrdnja da su niži slojevi manjak resursa prisiljeni kompenzirati birokratskom organizacijom, pri izrazito nepovoljnom 'tečaju konverzije' (*ibid.*: 448). Njihova nemogućnost da ostvare taj stupanj organiziranosti i posljedično oslanjanje na nestrukturirane i devijantne prosvjedne epizode često ih isključuje iz razmatranja kao apolitične, što teoriji mobilizacije resursa daje buržujski pečat.

3.1. Njemačka

3.1.1. Korporativistički režim blagostanja

Njemačka socijalna država, kao i cijeli univerzum mogućih slučajeva, mješavina je raznorodnih utjecaja. Desetljeća političkih borbi upisana su u politike od kojih je sačinjena, a ni najambicioznije reforme ne zahvaćaju režim blagostanja u cjelini. Budući da među njegovim elementima funkciju integracije vrši konzervativno načelo, njemački režim blagostanja najbliži je korporativističkom tipu.

Korporativizam je organizacijski oblik koji zrcali predmoderne oblike društvene organizacije poput obrtničkih cehova i trgovačkih gildi – forme s visokim ulaznim barijerama i ciljem osiguravanja klupskih dobara i obrane stečenih privilegija. U kontekstu suvremene socijalne države, 'korporacije' poput profesionalnih i zanatskih udruženja i statusne skupine jamče političku potporu u zamjenu za održavanje statusnih razlika, privilegija i distinkcije spram referentnih društvenih skupina. U sustavu javne uprave odlučujuće su nedržavne organizacije s javnim ovlastima koje svoj legitimitet zasnivaju na ekspertizi i autonomiji u djelovanju. One reguliraju pristup domenama javnih politika za zatvoren krug organiziranih interesa. To procesu tvorbe javnih politika daje kolaborativni i neideološki karakter (Busch, 2005).

Povijesno nasljeđe partikularnog, nacionalnog razvojnog puta manifestira se na još dva načina. Na prvom mjestu, počeci socijalnih prava u Njemačkoj vezani su za ideološki sukob sa socijalizmom (Esping-Andersen, 1990). Iz ovog rakursa, rani programi potpore umirovljenicima, ratnim veteranima i udovicama bili su taktičko sredstvo kojim se nastojala umanjiti popularnost socijalista i otupiti oštrica njihove kritike poretka. U tom periodu, motiv otklanjanja klasne borbe eksplicitno je prisutan u socijalnoj politici.

Drugi povijesni relikv prisutan je u decentraliziranom raspolaganju socijalnim financijskim instrumentima. U vrijeme njemačkog ujedinjenja tu su ulogu imale crkve i karitativna udruženja. S vremenom su javna tijela i agencije preuzeli implementaciju. Federalni državni

ustroj nastavlja ovu dugovječnu praksu u skladu sa sekulariziranim načelima solidarnosti i supsidijarnosti (Esping-Andersen, 1990).

U pogledu potrošnje, najvažniji segmenti svakog režima blagostanja su mirovinski sustav, sustav javnog zdravstva i politika zapošljavanja (Streeck i Trampusch, 2005). Njihov udio u socijalnoj politici ne iznenađuje, budući da su umirovljenje, bolest i nezaposlenost univerzalni dijelovi životnog ciklusa u kojima su građani najranjiviji (zbog isključenosti iz tržišnih odnosa u kapitalističkim društvima), a etički aspekti politike najvidljiviji.

Njemački mirovinski sustav parceliziran je na sastavnice obvezatnog, dobrovoljnog i privatno financiranog osiguranja. Obvezatni doprinosi ravnopravno su podijeljeni između zaposlenika i poslodavca, a dobrovoljni stup organiziran je na razini poduzeća. Najveću koncesiju korporativnom organizacijskom obrascu predstavlja mirovinsko osiguranje državnih službenika, koji su oslobođeni plaćanja doprinosa. Prijevremeni odlazak u mirovinu komparativno je privlačna alternativa i koristi se kao *policy* alat s ciljem ekonomske učinkovitosti.

Javno zdravstveno osiguranje funkcionira po takozvanom 'Bismarckovom modelu'. Solidarni doprinosi zaposlenog stanovništva ulaze u neprofitni fond. „Upravljanje zdravstvenim sustavom je prepušteno interesnim udrugama i njihovu korporativnom dogovaranju, iako pod kontrolom države.“ (Kovač, 2013: 553). Državni službenici zakonski su izuzeti iz univerzalne norme osiguranja i predmet su zamjenskog sustava na dobrovoljnoj osnovi (*ibid.*: 554). Brojne su njemačke medicinske ustanove u privatnom vlasništvu. Značajni udio privatnog zdravstvenog osiguranja velikim je dijelom produkt zastupljenosti ustanova s religijskom pozadinom.

Na tržištu rada reformski paket Hartz IV na snazi od 2005. skratio je periode primanja naknade za nezaposlene i vezao ih za programe socijalne pomoći. Stvoreni su i programi pomoći kroz rad, a uslijed krize politika zapošljavanja orijentirana je na očuvanje postojećih radnih mjesta i proizvodnih kapaciteta, po cijenu smanjenja nadnica (Hallerberg, 2013). Aktivna politika zapošljavanja usredotočena je na programe stručnog osposobljavanja. Ovaj reformski pravac tumači se kao ishod dileme između rezanja obvezatne ili diskrecijske javne potrošnje (kojoj pripada financiranje politike zapošljavanja). Ukoliko je prisutan otpor

nositelja socijalnih prava, politički je probitačno rezove koncentrirati u diskrecijskoj komponenti potrošnje (Streeck, 2014). Državna tijela na svim razinama i poduzeća u javnom vlasništvu igraju značajnu ulogu i izravno, kao poslodavci. Međutim, u korporativističkim režimima blagostanja ona je značajno manja. U Njemačkoj je 2008. (posljednja godina za koju su objavljeni podaci) broj zaposlenih u javnom sektoru iznosio 6,215 mil. prema statistikama ILO-a. Udio u ukupnom broju zaposlenih povijesno se kretao oko niskih 19% (Hammouya, 1999).

Zaokupljen problematikom restrukturiranja u periodu deindustrijalizacije i nemogućnosti Njemačke da nadoknadi izgubljena radna mjesta, Esping-Andersen (1990: 224-227) je predviđao da će središnji rascjep u zapadnonjemačkom društvu dijeliti insajdere od autsajdera. Te pretpostavljene pozicije definirane su upletenošću u odnose tržišne razmjene. Insajderi participiraju u funkcioniranju visoko učinkovite privrede, njihovi uvjeti rada predmet su kolektivnog pregovaranja, a njihovi interesi (očuvanje visoke razine nadnica, prepreke ulasku konkurenata na tržište) inkorporirani su u režim blagostanja u obliku pravila pristupanja socijalnim beneficijama baziranim na uloženom radu i financijskim doprinosima. Drugim riječima, njihova snažna tržišna pozicija dodatno je zaštićena netržišnim sredstvima. Outsajderi su značajan segment populacije koji egzistira na osnovi prekarnog zaposlenja i socijalnih transfera, a imao je naglašenu dobnu i rodnu dimenziju.

Iz današnje perspektive, akutnost krize je ublažena. Njemački uslužni sektor stvorio je dovoljan broj radnih mjesta da u strukturi nacionalnog gospodarstva zauzme udio sličan onome u većini europskih gospodarstava, a udjeli nezaposlenih muškaraca i žena izjednačeni su. Ono što je ostalo nepromijenjeno je orijentacija korporativističkog režima blagostanja na smanjenje ponude rada i očuvanje visoke razine nadnica.

S obzirom na to da je njemački režim blagostanja zadržao etos institucionalizacije klasnih odnosa prisutan od svojih početaka, malo je vjerojatno da će prosvjedna aktivnost biti zasnovana na konvencionalno shvaćenoj klasnoj pripadnosti. Tome u prilog govori i slabljenje veza između članstva u sindikatima, pripadnosti radništvu ili sitnoj buržoaziji, i njihovih tradicionalnih političkih predstavnika, SPD-a odnosno CDU-a. Moguće je rekonceptualizirati pojam klase podjelom radnika u uslužnom sektoru na administratore sklone konzervatizmu i eksperte s preferencijama na lijevoj strani političkog spektra na način

na koji sugerira Müller (1999), kako bi se sačuvao interesno-racionalni model glasačkog ponašanja. Važno je načiniti taj korak jer teorija mobilizacije resursa pretpostavlja egoistično djelovanje. Ujedno nam, kroz nesrazmjernu prezastupljenost specijalista društveno-humanističkog profila u društvenim pokretima (Kriesi, prema Müller, 1999: 144), sugerira kako bi prosvjedne aktivnosti bliske lijevim opcijama trebale iskazivati veći stupanj organizacije operacionaliziran kao financijska infrastruktura, broj sudionika, medijska pokrivenost, komunikacija s nositeljima vlasti, funkcionalna organizacijska struktura i međusobna umreženost.

3.1.2. Prosvjedne aktivnosti u Njemačkoj u periodu nakon 2008. godine

Podaci u bazi podataka Ronalda A. Francisca s Kanzaškog sveučilišta (<http://web.ku.edu/~ronfrand/data/>) pokazuju velik broj prosvjeda Esping-Andersenovih autsajdera – nezaposlenih, migranata, beskućnika i drugih kategorija stanovništva kojima prijeti društvena isključenost – u Njemačkoj između 1993. i 1995. Međutim, broj okupljenih na prosvjedima redovito je malen, gotovo zanemariv. Iz perspektive racionalnog aktera, taj ishod nije iznenađujući. Mobilizacija isključenih kategorija stanovništva podliježe logici kolektivnog djelovanja (Olson, 2009). U situaciji neadekvatnih organizacijskih formi, odsustva sredstava prisile i selektivnih poticaja, postojanje zajedničkog interesa ili potrebe nije dovoljan uvjet za kolektivno djelovanje. U njemačkom kontekstu oštrije se nego drugdje postavlja i pitanje legitimnosti protesta, s obzirom na nisku razinu nezaposlenosti i kvalitetnu socijalnu zaštitu. U slučaju nezaposlenih, strategija koja uspješno pruža legitimnost i organizacijske resurse jest izgradnja koalicija s ideološki bliskim akterima – sindikatima i političkim strankama (Trumbull, 2012; Lahusen, 2014: 141). Ona je aktivirana i 2004., u valu prosvjeda protiv spomenutog reformskog paketa Hartz IV. Međutim, prevlast sindikata u formulaciji dnevnog reda antagonizirala je njihove partnere.

Zahvaljujući normativnoj preferenciji novih društvenih pokreta za organizacijske oblike koji omogućuju izravnu participaciju i programirani su odozdo prema gore, njemačka krovna udruženja za nezaposlene razvila su osebujno samorazumijevanje. Oblikovana su kao „... koordinacijska tijela (na primjer Koordinierungsstelle Gewerkschaftlicher Arbeitslosengruppen), radne skupine/odbori (Bundesarbeitsgemeinschaft Erwebslosen ili BAG

Sozialhilfeinitiativen) ili okrugli stolovi (der Runde Tisch der Erwerbslosen- und Sozialhilfeinitiativen). Osnivanje nacionalnog udruženja je eksplicitno odbačeno tijekom nacionalne konvencije skupina za nezaposlene već 1982. i otada je pozornost usredotočena na uspostavu decentraliziranih mreža lokalnih skupina i aktivista.“ (Lahusen, 2014: 145) Upotreba selektivnih poticaja dostupnija je na lokalnoj razini.

Iako kriza eura 2011. godine nije utjecala na nacionalne makroekonomske polazatelje, dovela je do kritike poretka i mobilizacije. Euroskeptični segment biračkoga tijela, sklon između ostalog nacionalnoj valuti, okrenuo se novim desno-populističkim pokretima i strankama. Stranka AfD (*Alternative für Deutschland*) približila se ulasku u *Bundestag* na izborima 2013. s konzervativnom programskom platformom temeljenom na opoziciji zajedničkoj europskoj valutnoj i monetarnoj politici. Njeni pristaše držali su da njihove političke ideje nisu reprezentirane u stranačkom sustavu. Postoje indikacije da je ova instanca političke podrške odraz generaliziranog nezadovoljstva i svjetonazorski uvjetovanog bunta, a ne promjene koju bilježe ekonomski indikatori (Chadi, 2015).

Drugi prosvjedni pokret od nacionalnog značaja koji se razvio u promatranom periodu jest takozvana PEGIDA, kako glasi akronim 'Domoljubnih Europljana protiv islamizacije Zapada.' Premda cilj nacionalne mobilizacije nikada nije ostvaren, a proces institucionalizacije i dalje teče, PEGIDA je uspješno organizirala niz prosvjeda s tisućama sudionika, prvenstveno njen dresdenski ogranak. U viziji svojih osnivača pokret je zamišljen kao sredstvo borbe protiv neselektivnog prihvata izbjeglica i islamizacije društva (prodiranja islamskih vjerskih normi u javnu sferu). Instrument željene promjene ostaje zadan liberalno-demokratskim okvirom – promjena imigracijske politike i politike pružanja azila.

PEGIDA-u karakterizira osobita kontradikcija između dvije središnje fikcije njena samorazumijevanja. Kao pokret koji zastupa samorazumljivi nacionalni identitet, pretendira na reprezentativnost i većinsku poziciju u svjetonazorskim pitanjima. Međutim, taktički se pokret opredijelio za konsolidaciju baze stvaranjem impresije opsadnog stanja koje održavaju neprijateljski mediji i (u najboljem slučaju) indiferentni političari, a koje predstavlja prijatnu ostvarenju nacionalnog ili europskog duha. Teško je zamisliti transformaciju prosvjednog pokreta koji slijedi ovu konstrukciju – u kojoj je neiskvaren narod obmanut od strane izdajnika („*Volksverräter*“) i lažljivog tiska („*Lügenpresse*“) – u sistemsku političku stranku.

Ovo je izraz klasične dileme prosvjednih pokreta čiji legitimitet u očima sljedbenika počiva na distanciranosti od institucionalizirane politike. Prikazana populistička dimenzija u kombinaciji s naglašenim isticanjem civilizacijskih tekovina i nacionalne kulture nagnali su pojedine autore da ideologiju pokreta okarakteriziraju kao 'vrijednosno zasnovani nacionalizam' (Thran i Boehnke, 2015). Prosvjedima iz 2004. protiv Hartz IV reforme i okupljanjima PEGIDA-e zajednička je invokacija dobrobiti nižih slojeva stanovništva kao važan legitimirajući motiv. Ovo paternalističko shvaćanje u potonjem je slučaju izraz ideološkog stremljenja za jedinstvom nacije i potrebe da se vlastita paradigma predstavi kao većinska i samorazumljiva.

Sociološke analize sudionika pokreta pokazale su da je PEGIDA pretežno fenomen srednje klase, a sudionici su uglavnom vjerski neopredijeljeni, premašuju prosječne razine dohotka i obrazovnog postignuća (*ibid.*, 181). Ta karakteristika opire se inicijalnoj hipotezi komentatora koji izvorište nacionalističkih i ksenofobnih političkih programa vide u socijalnoj isključenosti. Nadalje, govori u prilog transformacije klasnog tumačenja njemačke politike i pridonosi svijesti o njenoj kompleksnosti. Tumačenje ovog razvoja iz perspektive teorije mobilizacije resursa prihvatljivije je od onoga s pozicije elitističkih teorija politike jer je u ovom slučaju riječ o lokalnoj zaokupljenosti specifičnom problematikom koja na osnovi svoje poopćivosti, prevodivosti i podudarnosti sa širim kretanjima prerasta u pitanje od nacionalnog značaja. Interpretacije temeljene na djelovanju u skladu s materijalnim interesom usredotočene su na strahove srednje klase od opadanja životnog standarda.

3.1.3. Korporativistički prosvjedni obrazac

Lahusenovo najvažnije zapažanje za potrebe ove studije jest ono o 'radikalizmu srednje klase'. Kako se nezaposlenost i prekarnost proširila na srednji sloj, tako su se i karakteristike tipičnog prosvjednika iz 2004. godine mijenjale. Viši stupanj formalnog obrazovanja i post-materijalistička vrijednosna orijentacija bili su još naglašeniji među aktivistima (2014: 148). Sukladno teoriji mobilizacije resursa, produkt ovog kretanja je naglašena spremnost na prosvjed i skup vještina i poznanstava potreban za njihovu realizaciju.

Iz prethodnog odjeljka očigledno je da linije razdvajanja između kategorija insajdera i autsajdera u Njemačkoj predstavljaju važan prostor za mobilizaciju. Međutim, obrasci prosvjedne aktivnosti u dvije se bitne dimenzije razlikuju od Esping-Andersenovih ranih predviđanja. Najprije, insajderski status nije produkt tržišnih odnosa i ne opravdava se ekonomskim zakonitostima, nego se diskurzivno konstruira u socijalno-kulturnim terminima. Odatle i tendencija da se prosvjedna aktivnost analizira aparatom socijalne psihologije, a ne političke ekonomije. Uspjeh desnog populizma u dobrom se dijelu akademske produkcije objašnjava uz pomoć koncepata predrasude, autoritarne ličnosti ili fobije (Rickert, 1998; Lavine *et al.*, 1999; Duckitt i Fisher, 2003). Piersonova kritika (2001: 314) objašnjava neuspjeh političko-ekonomske struje da obuhvati ovu važnu razdjelnicu njenim ignoriranjem važnih netržišnih odnosa. Obiteljske veze često spajaju osobe sa suprotstavljenim tržišnim odnosima i ekonomskim interesima, smanjujući intenzitet sukoba i njegov mobilizacijski potencijal.

Drugo odstupanje od predviđenog obrasca prosvjednih aktivnosti u korporativističkom režimu konzervativne tradicije jest pasivnost autsajderskih skupina, ma kako definiranih. Prosvjedi primarno predstavljaju napor statusno i/ili materijalno privilegiranih skupina da očuvaju stečeni položaj. Organizacijski resursi i resursi moći kondenzirani u institucionaliziranim i priznatim skupinama podupiru taj obrazac. Integracijom ovog uvida u analizu moguće je suglasiti se s revidiranom pozicijom Esping-Andersena koja drži mobilizacijski potencijal autsajderskih skupina znatno skromnijim (*ibid.*).

Supstancijalno, prosvjedne aktivnosti u Njemačkoj nakon 2008. godine usredotočene su na temeljna pitanja nacionalnog identiteta i granica političke zajednice, koja se dijelom nalaze izvan djelokruga institucionalizirane politike, no imaju neporeciv mobilizacijski potencijal. Studija Elisabeth Ivarsflaten (2008) identificirala je problematiziranje imigracijske politike kao *policy* područje koje najviše doprinosi uspjehu populističkih stranaka desne orijentacije. Istovremeno, nositelji te orijentacije ostaju u značajnoj mjeri marginalizirani u nacionalnim predstavničkim tijelima.

Ukratko, karakteristike prosvjednih aktivnosti u Njemačkoj kao predstavnici korporativističkih režima blagostanja oblikuju sljedeći obrazac: periferni karakter; ograničen

broj sudionika; problematika temeljnih, u neku ruku predpolitičkih i identitetskih pitanja; mali izgledi za rutinizaciju/institucionalizaciju pokreta; izostanak klasne podjele.

3.2. Ujedinjeno Kraljevstvo

3.2.1. Liberalni režim blagostanja

Idealtipski liberalni režimi blagostanja odlikuju se programima pomoći uvjetovanim dohodovnim pragovima koji ograničavaju njihovu dostupnost (tzv. *means-testing*). Usto, programi su manje izdašni zahvaljujući istaknutom zahtjevu da očuvaju strukturu poticaja koja ohrabruje rad ili potragu za poslom. U krajnjim slučajevima, poprimaju rezidualni karakter puke dopune dohotku kada rad i privatni izvori pomoći ne osiguravaju socijalni minimum. Ovakva struktura promiče tendenciju k podvojenoj društvenoj strukturi u kojoj je nivelirani siromašni sloj kontrapunkt diferenciranom gornjem sloju koji zadržava višak vrijednosti ostvaren na tržištu. Sustav podržava individualistička etika osobne odgovornosti (Esping-Andersen, 1990: 26-27). Tipu se najviše približavaju vaneuropske anglofone zemlje, kao i Ujedinjeno Kraljevstvo u ranijim povijesnim razdobljima. U razdoblju nakon Drugog svjetskog rata zemlja se kroz reformske cikluse približila drugim europskim sustavima, tako da je danas podudarnost s liberalnim režimom tek djelomična. Međutim, UK ostaje najvjerniji europski predstavnik ovoga tipa uz Švicarsku te je uvrštena u uzorak kako bi se očuvali parametri usporedbe.

Prvi moderni programi pomoći siromašnima u Ujedinjenom Kraljevstvu sežu u 1834. godinu kada je aktom Parlamenta razrađen postojeći sustav tzv. '*workhouses*' pred koji je postavljen zahtjev smanjenja potrošnje. Bijedni uvjeti privlačili su samo one bez ikakve alternative, a rudimentarni sustav opstojao je tek uz bitan udio milosrdnih donacija i privatnih shema kolektivizacije rizika (primjerice, *friendly societies*). Današnji režim blagostanja rezultat je nadopuna poslijeratnog sustava socijalne pomoći koji je predstavljao raskid s ranijom tradicijom i ustupak kritičarima tržišnog fundamentalizma. Naredni opis pratit će ranije korištenu shemu mirovinskog i zdravstvenog sustava te politike zapošljavanja, koju podržavaju Esping-Andersen (1990) i Pierson (2008).

Mirovinski sustav Ujedinjenog Kraljevstva ima tri glavne sastavnice i, kao i svi kompleksni sustavi, mnoštvo izuzetaka i specijaliziranih aranžmana. Državne mirovine bazirane na

uplaćenim doprinosima zakonskim su aktom od 2014. zamijenjene jedinstvenim (*flat-rate*) dohotkom za sve umirovljenike koji ispune uvjet od 35 godina radnog staža. Ovom promjenom pojednostavljen je raniji stepenasti sustav s više klasifikacijskih razina. Za razliku od kontinentalnih shema socijalnog osiguranja, nema funkciju očuvanja dohodovne strukture u periodu zaposlenosti. Komplementarni sustav profesionalnih mirovina temelji se na ekvivalentnim uplatama doprinosa između zaposlenika i poslodavca, koje iznose u prosjeku 6% plaće i ne oporezuju se. Ulaz u ovaj sustav ne zahtijeva suglasnost osiguranika i automatiziran je, s opcijom izlaska (*opt-out*). Posljednju kategoriju čine ugovori s privatnim pružateljima usluga mirovinskog osiguranja sklopljeni *ex privata diligentia* ili na inicijativu poslodavca.

Izazovi za mirovinski sustav Ujedinjenog Kraljevstva dolaze iz tri pravca. Na prvom mjestu, nejednakost u dohotcima umirovljenika proizlazi ne samo iz različite sposobnosti za štednju, nego i iz konstrukcije profesionalnih mirovina – isplativost uloga varira između različitih industrija ovisno o njihovom značaju, veličini i sindikalnoj organiziranosti. Pritom se udio državne mirovine u ukupnom dohotku smanjuje (Budd i Campbell, 1998:100). Na drugom mjestu, starenje populacije tipično znači veća izdvajanja za mirovine. Međutim, iako proces zahvaća i Ujedinjeno Kraljevstvo, odvija se znatno sporije nego drugdje u Europi te je solventnost mirovinskih fondova neupitna (*ibid.*, 99), a struktura mirovinskog sustava naišla je na odobravanje Svjetske banke (Clark, 2015: 105). Usprkos tome, srednjoročno se planira podizanje te izjednačavanje dobi umirovljenja za žene i muškarce. Treći izazov predstavlja izborni ciklus u kontekstu majoritarnog političkog sustava, koji je omogućio primjerice koalicijskoj vladi Davida Camerona da u mirovinski sustav unese veći stupanj izbora i fleksibilnosti, što pogoduje imućnijima (*ibid.*, 124). Unatoč toj mogućnosti, u ovoj osjetljivoj sferi povijesno se zahtijevala određena mjera konsenzualnog odlučivanja.

Zdravstvenim sustavom Ujedinjenog Kraljevstva upravljaju četiri agencije Nacionalne zdravstvene službe odgovorne devoluiranim predstavničkim tijelima. Najveći udio izvora financiranja čini nacionalni proračun posredstvom oporezivanja, a manji dio izdvaja se iz fonda tzv. 'nacionalnog osiguranja' koji se puni doprinosima. U ovom Beveridgeovom modelu regionalni fondovi zdravstvene zaštite sklapaju ugovore s pružateljima usluga. Fondovi primarne njege raspolažu s 80% javnog proračuna za zdravstvo (Marković i Vukić, 2009: 184). Korisnici privatnog zdravstvenog osiguranja čine 15% populacije (*ibid.*, 187). Reforme

su prije svega usmjerene k smanjenju troškova u sustavu zdravstvene zaštite i kontroli deficita.

Ujedinjeno Kraljevstvo isplaćuje tri vrste naknada za nezaposlene. Isplate za tražitelje zaposlenja obuhvaćaju varijantu socijalnog osiguranja, s isplatom temeljenom na doprinosima uplaćenim u prethodnom dvogodišnjem razdoblju u trajanju ne duljem od 26 tjedana, i varijantu socijalne pomoći uvjetovane razinom prihoda i ušteđevine. Potpore dohotku su instrument pomoći korisnicima koji iz opravdanih razloga nisu u mogućnosti obavljati poslove s punim radnim vremenom, primjerice samohranim roditeljima. Od 2008. nisu primjenjive na slučajeve dugotrajne bolesti i invaliditeta, koji su obuhvaćeni novim mehanizmom – doplatkom za zaposlenje i potporu (*Employment and Support Allowance*). Ciljevi, pa tako i uspješnost triju programa variraju: dvije trećine korisnika isplate za tražitelje zaposlenja ubrzo pronalazi posao, dok postoci za ostala dva programa iznose 28% odnosno 37%. Međutim, barem četvrtina novih radnih mjesta predstavlja honorarna zaposlenja, a znatan je i udio korisnika koji migriraju između različitih programa pomoći (Adams *et al.*, 2012).

Koalićijska vlada Davida Camerona reagirala je na financijsku krizu mjerama štednje koje su u kontekstu politike zapošljavanja trebale aktivirati ranjive društvene skupine na tržištu rada. Primjer je inicijativa *Get Britain Working* koja mladim nezaposlenim osobama nudi pripravništvo u tvrtkama koje sudjeluju u programu. Kao i druge inicijative u kontekstu reforme, sadrži snažan element uvjetovanja. Bonoli (2005) drži kako politike štednje postavljaju nove zahtjeve i koncentriraju rizik među ranjivim skupinama – ženama, mladima, i nekvalificiranim radnicima. Zatim pokazuje kako je mobilizacijski potencijal tih skupina ograničen, a politička efikasnost uvjetovana savezništvima s drugim akterima.

3.2.2. Prosvjedne aktivnosti u Ujedinjenom Kraljevstvu u periodu nakon 2008. godine

U Ujedinjenom Kraljevstvu sam pojam mjera štednje odnosno *austerity* ima bogatije konotativno značenje nego u ostatku Europe. U sjećanju politički aktivnog stanovništva vezan je za tačerićke reforme iz osamdesetih godina za koje, što više raste vremenska distanca, postoji sve manje simpatija. Tako i prema samom pojmu *austerity*, koji nije prošao značajan

proces evolucije, postoji instinktivni ressentiment. U ovom kontekstu, nije iznenađujuće da se britansko političko mišljenje u periodu razmatranja odgovora na recesiju organiziralo na temelju odnosa prema pojmu *austerity*. Izbornom pobjedom konzervativne koalicije postalo je jasno i da će se opozicija iz redova civilnog društva i prosvjedno djelovanje fokusirati na protivljenje mjerama štednje.

Mjere štednje usmjerene na uravnoteženje proračuna – glavnog instrumenta provedbe nacionalnih politika – predstavljaju političko djelovanje *par excellence*. Međutim, kao što indicira pojam *Rechtsstaat*, u suvremenoj se javnoj upravi političko djelovanje realizira u prvoj instanci kroz domenu prava. Jezik prava dominira u raspravama oko mjera štednje u Ujedinjenom Kraljevstvu. Taj se reformski legalizam u britanskoj društvenoj sferi ogledao u koncentraciji organiziranih prosvjednih događaja oko ključnih akata Parlamenta. Glasovanja o prijedlozima proračuna predstavljaju glavnu ulaznu točku u politički proces za aktere iz civilnog društva.

Na najveći otpor i neodobravanje naišao je *Welfare Reform Act* iz 2012. Cilj zakonskog prijedloga bila je racionalizacija niza socijalnih transfernih plaćanja – invalidnina, naknada za nezaposlene, dječjeg doplatka i olakšica za najam stana – putem svodenja na jedinstvenu obračunsku kategoriju. Riječ je o dijelu paketa mjera štednje s krovnim ciljem smanjenja javne potrošnje i fiskalne konsolidacije, a sekundarnim motivom uvjetovanja financijske potpore participacijom na tržištu rada, podložne u narodu omraženim procjenama radne sposobnosti. Prosvjede poput onoga održanog 30. ožujka 2013. u Glasgowu osobito je potaknulo uvođenje prostornog kriterija u razmatranje olakšica za najam stana. Naknadno su analize potvrdile kako navedena mjera, kao i druge sastavnice reformskog akta, ima regresivni karakter, dok su ukupni fiskalni efekti ocijenjeni kao neutralni (Hills, 2015).

Skupina koja prednjači u organizaciji prosvjeda je studentska populacija, koja je na povećanje iznosa školarine odgovorila masovnim okupljanjima u studenom i prosincu 2010., kao i u studenom 2012. godine. Unatoč nominalnom raspolaganju nekim od organizacijskih resursa – obrazovanost, slobodno vrijeme, grupna identifikacija i postojanje organizacijske strukture – deficitarnost u drugim segmentima – financijski resursi, koalicijski potencijal – je uvjetovala neuspjeh prosvjednika u obrani dotadašnjeg iznosa školarina. Ovome se može pridodati i ustrajanje na konvencionalnim strategijama prosvjednog djelovanja – skupovima, marševima

i blokadama – čiji izgledi za uspjeh počivaju na masovnosti, relativnoj otpornosti na vremenski pritisak, i discipliniranom članstvu. Zbog ovih su karakteristika primjeri njihova uspješnog korištenja ograničeni uglavnom na sferu sindikata.

Svjesni da ne mogu računati na značajan vremenski ulog sudionika izvan aktivističke jezgre pokreta, mreža UK Uncut koja se protivi mjerama štednje i njima srodne udruge zamijenile su strategiju masovnog pritiska na političke institucije dugoročnijom medijskom strategijom. Njihov repertoar uključuje blokadu poslovnica banaka i poduzeća čije prakse porezne evazije smatraju neetičkim. Cilj blokade je privlačenje pozornosti medija i informiranje javnosti o onome što UK Uncut smatra alternativom mjerama štednje u javnom sektoru – jačanju prihodovne strane proračuna efikasnijim prikupljanjem poreza i naplatom od velikih, korporativnih dužnika (Street, 2015).

3.2.3. Liberalni prosvjedni obrazac

Prosvjedne aktivnosti koje su pratile uvođenje mjera štednje u Ujedinjenom Kraljevstvu nisu imale klasni karakter, niti su iskazivale eksplicitno klasni sadržaj i propitivale društveni ugovor između (organiziranog) rada i kapitala. Dominantan odnos između sudionika prosvjeda bilo je interesno povezivanje, kao u slučaju udruga civilnog društva koje su se protivile rezovima, ili solidarnost među članovima sekundarnih društvenih skupina, primjerice studenata ili osoba s tjelesnim oštećenjima. Može se spekulirati da je ova uočena pravilnost dio dugotrajnijeg trenda u britanskom društvu koji je doveo do dvije čvrsto dokumentirane pojave: slabljenja veza između radničke klase i Laburističke stranke, i kapitalističke klase i Konzervativne stranke (Kirchheimer, 1966; Franklin, 1985; Crewe, 1986; za skeptičnu perspektivu vidjeti Evans, 1999); i opadanja utjecaja britanskih sindikata, što se ogleda i u gubitku članstva (Visser, 2006). U domeni politike isti trend vodi do smanjene važnosti (*saliency*) rascjepa između rada i kapitala za opredjeljenje glasača.

Kao i u njemačkom slučaju, u Ujedinjenom Kraljevstvu rasplet gospodarske recesije doveo je do preispitivanja predpolitičkih ili protopolitičkih osnova državnosti. Međutim, sredstva rješavanja tog problemskog sklopa, prvenstveno fokusiranog na pitanje škotske državnosti, ostala su u domeni konvencionalnog političkog djelovanja. Iako su pronašla izraz i u

udruženjima zagovornika na obje strane, njihov utjecaj bio je stavljen u drugi plan političkom odlukom da se pitanje za dogledno vrijeme riješi korištenjem plebiscita.

Analogno tome, vlada konzervativaca i liberalnih demokrata preuzela je ulogu predvodnika i u pružanju odgovora na izazov recesije. Jednom kada su nakon početnog perioda neizvjesnosti ekonomski pokazatelji signalizirali da je u zemlji nastupila recesija, bilo je jasno da će se rast BDP-a pokušati ostvariti prije svega kontrolom javne potrošnje i smanjenjem socijalnih izdvajanja kao što je učinjeno u prethodnom recesijskom razdoblju. Civilno društvo nije imalo mogućnost diskreditirati predloženo rješenje, samo odgoditi ili reagirati na njegovu primjenu.

Skućena prostorna razdioba upravljaćkih ovlasti i malen broj hijerarhijskih razina uvjetovali su centralizaciju prosvjeda u Ujedinjenom Kraljevstvu. Suprotno njemaćkom slućaju, u kojem su prosvjedni skupovi pretežno za mjesto održavanja birali sjedišta regionalnih vlasti zaduženih za implementaciju programa štednje, masovna okupljanja su gravitirala k središtu Londona, čak i kada su ih pratili nacionalni mediji. Naravno, ova razlika ne proizlazi samo iz koncentracije stanovništva, nego prvenstveno iz unitarnog načela organizacije britanske države nasuprot njemaćkom federalnom uređenju. Ono što je bitno za naše istraživanje jest da je i adresat prosvjednih aktivnosti različiti: prosvjed ne apelira na urede javne uprave nego izravno na nacionalno zakonodavno tijelo. Također smo zabilježili postojanje mreža civilnog društva koje se u političkom djelovanju izravno obraćaju javnosti, bez stupanja u interakciju s organima političkog odlučivanja. Ovaj način djelovanja omogućuje izborni sustav koji uspostavlja nedvosmislenu vezu između pojedinog parlamentarnog predstavnika i specifićne lokalne zajednice.

Britanski obrazac prosvjednih aktivnosti, ćiju poopćivost u kontekstu liberalnih režima blagostanja treba utvrditi, uključuje nekoliko odrednica. Prosvjed je centraliziran odnosno ima težište u središtu nacionalnog političkog odlučivanja. Nadalje, snažno je usmjeren na zakonodavnu granu vlasti: drži promjenu zakonodavnog okvira glavnim sredstvom promjene političkog kursa; u drugom smislu, vremenski raspored prosvjednih aktivnosti vezan je za zakonodavnu proceduru. Ubućuće ćemo ova dva svojstva oznaćavati pojmom 'legalizam.' Vezana odrednica ovog obrasca je usredotoćenost na politićka pitanja alokacije resursa, koja

su klasičan predmet parlamentarnog odlučivanja, zakona i statuta. Napokon, odrednica koju britanski obrazac dijeli s njemačkim je izostanak klasne demarkacije prosvjednika.

3.3. Švedska

3.3.1. Socijaldemokratski režim blagostanja

Prema Gouldovoj interpretaciji, izgradnja švedske socijalne države obuhvaća četiri desetljeća, započevši s 1932. godinom i dolaskom na vlast Švedske socijaldemokratske stranke (SAP). Do 1970-ih primjena socijalnih programa za pomoć ugroženim skupinama je u adiministrativnom smislu dosegla zrelost, a politički postala datost. Postignuće koje je omogućilo taj nesmetan razvoj bio je sporazum između sindikata manualnih radnika i udruženja poslodavaca oko razine plaća, potpomognut svrstavanjem Agrarne stranke uz socijaldemokrate. Aspekt klasnog udruživanja ističe i Esping-Andersen. Njihov pristup rješavanju problema bio je deliberativan, a model odlučivanja konsenzualan (Gould, 2005: 144-145). Povremene krize od konca tog razdoblja tipično su bile odraz nepovoljnih međunarodnih ekonomskih kretanja. Problem specifično vezan za Švedsku jest rodna nejednakost koju proizvodi velika zastupljenost žena u javnom sektoru ranjivom na periodična otpuštanja u vrijeme recesije.

Skandinavski ili socijaldemokratski režim blagostanja počiva na univerzalnoj pokrivenosti svih kategorija stanovništva u razgranatom sustavu utemeljenom na diferenciranim očekivanjima korisnika i izjednačavanju prema najvišem dostupnom standardu. Stoga je njegova ključna odrednica odbacivanje sustava financiranja putem uplaćenih doprinosa ili distribucije usluga na temelju primanja u korist prikupljanja sredstava oporezivanjem i načela solidarnosti. Baldwin (1990) zagovara tezu prema kojoj je veza između socijaldemokracije i univerzalističkih socijalnih mjera kontingentna, produkt slabosti radničke klase i sukobljenih interesa velikih i malih zemljoposjednika u presudnom povijesnom trenutku, koji on smješta na kraj 19. stoljeća. Ovim obilježjima pridodaju se egalitarnost u distribuciji, izdašnost isplata i preferencija za politiku pune zaposlenosti, o kojoj ovisi opstanak sustava socijalnih prava. Rodna neravnopravnost desetljećima je narušavala koherentnost ovog univerzalističkog modela, na što upozorava Sainsbury (1999) u svojem osvrtu na Esping-Andersena. Međutim, u kritički nastrojenom poglavlju opisane su socijalne politike u religioznijim skandinavskim zemljama koje su podržavale (i odražavale) tradicionalne rodne uloge. Švedska je uglavnom

pošteđena jer je najranije, počevši u 1970-im, individualizirala javne usluge u vezi s obiteljskim životom i skrbi za djecu. Vezavši njihovu ponudu uz rodno neutralne kategorije državljanstva i mjesta stanovanja, osigurala je načelo univerzalnosti prema kojem se orijentira socijaldemokratski režim blagostanja. Ovaj čimbenik umanjuje reprezentativnost Švedske u odnosu na ostale zemlje unutar ovoga skupa (osobito Norvešku), ali ju približava njegovom idealtipskom određenju.

Prije nego započnem s raščlambom glavnih elemenata švedskog režima blagostanja, vrijedi se osvrnuti na jednu napomenu koju iznosi Esping-Andersen (1990:16) s implikacijama za moju hipotezu. Raspravljajući o teoriji koja postanak države blagostanja nastoji objasniti klasnom mobilizacijom, on predstavlja i povezanu tvrdnju kako će socijaldemokratska država blagostanja po svom utemeljenju „uspostaviti kritične resurse moći za nadničare, i prema tome ojačati radničke pokrete.“ Ovoj tvrdnji ne pridaje se status predviđanja izvedenog iz teorije, nego empirijske opservacije dobivene upravo na temelju promatranja švedskog slučaja. Istovremeno, ovaj režim blagostanja osigurava egzistencijalnu sigurnost, egalitarnost i socijalna prava koja, uz organizacijske resurse i politički utjecaj sindikata čine preduvjete za kolektivnu mobilizaciju. Stoga očekujem izraženu radničku komponentu u prosvjednim aktivnostima u Švedskoj.

Švedska je prva europska zemlja koja je usvojila javno financirani dopunski mirovinski sustav s obveznim sudjelovanjem, 1959. godine. (Ferrera, 2005: 81) Važno obilježje mirovinskog sustava je isključenje efekata životnog ciklusa iz obračuna beneficija – sustav ne kažnjava privremeno povlačenje iz radne sredine radi obrazovanja ili skrbi za djecu.

Reformski zahvati motivirani su osiguravanjem dugoročne financijske održivosti i ispravljanjem nedostataka u podsustavima. Mirovinske reforme između 1994. i 1998. postavile su zajamčenu mirovinu kao osnovu sustava, na koju se dodatno obračunavaju iznos temeljen na doprinosima i premija koju državna agencija preusmjerava iz investicijskih fondova na korisničke račune. Neke postavke učinjene su nepovoljnijima: druga, varijabilna sastavnica uzima u obzir dohodak za vrijeme čitavog radnog vijeka, zaposlenici sudjeluju u uplati doprinosa, a beneficije su indeksirane uz realnu stopu rasta gospodarstva umjesto stope inflacije. Reformama je omogućeno prenošenje mirovinskih prava na supružnika, a više i visoko obrazovanje, skrb o djeci i vojna služba ulaze u izračun mirovine na isti način kao

naknade za nezaposlenost i bolest u dotadašnjem sustavu. Zajamčena mirovina pokriva se u cijelosti iz nenamjenskih javnih prihoda. (Anderson i Meyer, 2006)

Švedska ima hibridni zdravstveni sustav izgrađen na univerzalističkim beveridgeovskim temeljima. Teritorijalno se upravljanje njime oslanja prvenstveno na županijsku razinu vlasti, što je njezina najvažnija funkcija. Županije ubiru porez na dohodak, glavni izvor financiranja zdravstva s udjelom oko 60%. Državna razina pruža smjernice i obuhvatne ciljeve, u koje se ubraja i skrb o ujednačenoj razini zdravstvene usluge u cijeloj zemlji. Reforme u zdravstvu nakon Drugog svjetskog rata učinile su dotadašnji sustav subvencioniranog dobrovoljnog osiguranja obvezatnim, primjer izjednačavanja standarda na višoj razini. Korisnici zdravstvenih usluga ostvaruju prava na subvencioniranu zdravstvenu zaštitu kod pristupanja javnim institucijama i privatnim praksama koje ostvaruju ugovornu suradnju s ministarstvom, a odgovorne su za 12% pruženih usluga u zdravstvu u 2013. godini. Pacijenti sudjeluju u troškovima liječenja s 4%. Bolovanje se nadoknađuje u omjeru 90% plaće, a financiranje od poslodavca preuzima država nakon što trajanje premaši 14 dana. Posljedice ekonomske krize ranih 1990-ih potaknule su reformu u zdravstvu koja je orijentirala primarnu zdravstvenu skrb na liječnike opće prakse, pojačala tehnokratski element u upravljanju bolnicama i vezala financiranje uz broj zatraženih usluga (Zrinščak, 1999).

Švedska bilježi visoke stope participacije radno aktivnog stanovništva u gospodarstvu i, s iznimkom kriznih razdoblja, niske stope nezaposlenosti koje prije recesije početkom 1990-ih nisu prelazile 2%. Politike prema tržištu rada stavljaju velik naglasak na aktivne mjere zapošljavanja u usporedbi s drugim članicama Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj. Od 2000. godine garancija za aktivnost nudi programe koji olakšavaju povratak u radni odnos osobama kojima prijeti dugotrajna nezaposlenost (Lindquist, 2007). Najvažnija pasivna mjera svakako je naknada za nezaposlene. Ima fiksnu komponentu na koju ima pravo svaka osoba koja aktivno traži posao u suradnji sa zavodom nakon prekida radnog odnosa, i varijabilnu komponentu srazmjernu izgubljenom dohotku koja se ostvaruje članstvom u fondu za nezaposlene, a isplaćuje se najdulje u periodu od 300 dana. 2005. godine javna sredstva financirala su 87% naknada, a fondovi preostalih 13% (*ibid.*). U raspolaganju sredstvima važnu ulogu igraju sindikalne organizacije.

Koalicija Savez za Švedsku, sastavljena od stranaka desnog centra, došla je na vlast nakon izbora 2006., koje je obilježilo pitanje nezaposlenosti. Uslijedile su mjere koje su u skladu s konceptom '*workfare*' olakšale otpuštanje novozaposlenih radnika i uspostavile poticaje za ponovno stupanje u radni odnos. Veća uloga namijenjena je privatnim agencijama za privremene poslove, koje dopunjuju javne institucije u posredovanju pri zapošljavanju.

3.3.2. Prosvjedne aktivnosti u Švedskoj u periodu nakon 2008. godine

Dva posljednja vala prosvjeda u Švedskoj potaknuta su mjerama fiskalne konsolidacije koalicije desnog centra, i kontroverzom oko imigracijske politike.

Smanjenje naknada za bolovanje i nezaposlenost, koji je pratilo obaranje poreznih stopa, bilo je povod prosvjedima uperenima protiv vladajuće koalicije u posljednjoj četvrtini 2007. godine. Organizatori prosvjeda poput onog rujanskog u Stockholmu na kojem se okupilo 6,000 ljudi, mahom mladih i članova sindikata, htjeli su da oni prerastu u pokret koji bi ustrajao u zahtjevu za odstupanjem vlade. Prosvjed nije polučio uspjeh. Najveći obol neuspjehu, bilo u iznuđivanju prijevremenih izbora, bilo u nastavljanju prosvjednog ciklusa, dala je razjedinjenost sindikata. U stockholmskom prosvjedu su uz skupine za zaštitu okoliša, aktiviste koji su se protivili privatizaciji u stanogradnji i školstvu, i organizacija imigranata, sudjelovali neki od lokalnih sindikata. Nacionalni sindikat komunalnih djelatnika, Kommunal, ujedno i najveći sindikat u Švedskoj, distancirao se od prosvjeda, kao i u to vrijeme opozicijska Švedska socijaldemokratska stranka. Poveznicu s kasnijim prosvjedima vezanim uz imigracijsku politiku čini 'Rujanski savez', kulturno udruženje iz Stockholma koje je sudjelovalo u organizaciji prosvjeda iz 2007., kao i reakcije na nacionalističke politike iz kasnijih godina.

Drugi ciklus prosvjeda započeli su nemiri u Husbyju, predgrađu Stockholma s velikim udjelom doseljenog stanovništva, u svibnju 2013. Izravni povod je dao incident u kojem je policija postupila protupravno, a lijevo političko mišljenje je problematiziralo politiku integracije doseljenika, za koju je okrivilo vladajuću koaliciju. Ovo se zbivalo u kontekstu jačanja Švedskih demokrata, nacionalističke stranke koja je, praćena uličnim demonstracijama, 2010. ušla u nacionalnu skupštinu. Uslijedila su okupljanja 16,000

prosvjednika u Stockholmu i manjeg broja u gradovima Borås, Luleå, Malmö i Motala 22. prosinca 2013. Održana su pretežno u južnom dijelu Švedske jer ondje pitanje asimilacije ima veću važnost. Prosvjedi suprotstavljene strane koja se protivi masovnoj imigraciji, a koji su uz kolebanje političara na nacionalnoj i europskoj razini bili glavni katalizator masovnijih prosvjeda u prilog ideje različitosti, okupljali su manje skupine pristalica.

Za švedsko iskustvo važan je kontinuitet s tradicijom narodnog pokreta i povijesnim epizodama vaninstitucionalnog političkog djelovanja, s kojima se mogu usporediti suvremena kretanja. Najbliži primjeri ekonomski motiviranog prosvjeda sežu u rane 1990-e i mobilizaciju nezaposlenih koja nije rezultirala stvaranjem trajnih organizacijskih formi (Linders i Kalandar, 2007). Transnacionalnu dimenziju kakvu poprimaju prosvjedi oko imigracijske politike imali su i prosvjedi povodom sastanka Europskog vijeća u Göteborgu 2001. godine. Izostanak suradnje između sindikata i društvenih pokreta, i prožimanja među njihovim članstvom u prijašnjim instancama kao i onima koje smo promotрили plod je rastuće otuđenosti sindikalnih i stranačkih organizacija od mlađih generacija zastupljenih u novim društvenim pokretima, poput onoga za globalnu pravednost (Vandenberg, 2006). Kandidati za objašnjenje ove pojave su teza o nekompatibilnosti između hijerarhijskih sustava i postmaterijalističke svijesti sklonije mrežnoj organizacijskoj formi, ili model 'životnog ciklusa' društvenih pokreta koji predviđa njihovu postupnu birokratizaciju. Bliskost vladavinskim strukturama prema potonjem modelu čini institucionalizirane pokrete manje radikalnim. Vandenberg nije sklon nijednom od ovih objašnjenja, ali potpunija hipoteza vjerojatno bi uključivala neke od njihovih uvida.

3.3.3. Socijaldemokratski prosvjedni obrazac

Obrazac prosvjednih aktivnosti u Švedskoj ima dvije karakteristike koje ga razlikuju od slučajeva Njemačke i Ujedinjenog Kraljevstva. Na prvom mjestu, obilježen je lokalizmom. Distribucijom transfernih plaćanja i socijalnih usluga upravljaju općine, a sustavom zdravstvene skrbi županije. Ovako strukturirana administracija znači da nepopularne odluke proizvode otpor koji se organizira na lokalnoj razini. Dodatno se može dokazati da je riječ o stalnoj značajki švedskog obrasca, ukazujući na instance lokalno organiziranih prosvjeda, koji

se mahom suprotstavljaju uskraćivanju lokalno dostupnih usluga u zdravstvu ili obrazovanju tijekom desetljeća 1990-ih i 2000-ih (Taghizadeh i Lindblom, 2014; Uba, 2010).

'Sindikalizacija' prosvjednih aktivnosti druga je razlikovna značajka. Iako nacionalni sindikati ne sudjeluju u okupljanjima vezanim uz imigracijsku politiku kao organizatori, a u protivljenju mjerama štednje iskazuju selektivnost, nevoljkost da mobiliziraju članstvo protiv Socijaldemokratske stranke, njihova uključenost u prosvjedne aktivnosti osjetno je veća nego u dvama prethodno prikazanim slučajevima. Uz udruge korisnika socijalnih programa, i lokalni sindikati su uključeni u organizaciju prosvjeda na svom području djelovanja (Vandenberg, 2006: 184). Također postoji i visok stupanj prožimanja između prosvjednika i aktivista i članova sindikata. Čak i ako sindikalno vodstvo nije donijelo formalnu odluku o podržavanju nekog zahtjeva, članovi sindikata su u privatnom svojstvu skloni uključivanju u kolektivno djelovanje.

Konflikti u švedskom društvu u promatranom periodu obuhvaćali su kako predpolitička pitanja pripadanja nacionalnoj zajednici, tako i distributivna pitanja političkog odlučivanja. Međutim, masovni prosvjedi u svezi s imigracijskom politikom izražavali su afirmativan odnos prema postojećim politikama i nastojali posredstvom medija povećati političku cijenu restrikcija imigraciji i stjecanju državljanstva. Prosvjedi oko distribucije predstavljali su protutežu nastojanjima lokalnih i regionalnih političkih institucija da smanje opseg transfernih plaćanja i socijalnih usluga. Načelo lokalne mobilizacije pri tome nije klasna pripadnost ili isključivo usko shvaćena interesna motivacija (zatvaranje škole pogađa velik broj obitelji u okolici, ali efekt prekida s radom jedne od bolničkih službi teško je odmah povezati s vlastitim boljitkom). Riječ je o ideološkom opredijeljenju u korist socijalne države u kombinaciji s geografskom bliskosti. Kapilarnost prosvjeda u tom kontekstu sugerira djelovanje motivirano sociotropnim impulsom, koji privilegira društveno korisne radnje.

U rekapitulaciji, švedski prosvjedni obrazac unutar socijaldemokratskog režima blagostanja sačinjavaju naglašeni lokalizam tema i sudionika, vidljiviji udio sindikata nego u preostalim slučajevima (osobito u kasnijoj fazi – rješavanju konflikta i demobilizaciji), asimetrična mobilizacija oko predpolitičkih pitanja i u ishodu značajnija mobilizacija oko distribucijskih pitanja, te odmak od klasnog načela.

3.4. Španjolska

3.4.1. Južnoeuropski režim blagostanja

Konceptualizacija južnoeuropskog režima blagostanja počiva na dvije skupine sličnosti između sustava socijalne potpore Grčke, Italije, Portugala i Španjolske. Slični kulturno-povijesni kontekstualni faktori rezultirali su izgradnjom režima blagostanja od 1970-ih do danas, koji međusobno nalikuju jedan na drugoga u većoj mjeri nego na ikoji od ranije identificirana tri režima. Od kontekstualnih faktora, najveći utjecaj pri usmjeravanju na zajednički razvojni pravac imali su iskustvo autoritarnog režima, koje je odgodilo razvoj funkcija socijalne države, i oslanjanje na neformalne sustave potpore ovisne o rodbinskoj ili konfesionalnoj pripadnosti (Mingione, 2001; Moreno i Kuhnle, 2000). Režime koji odatle proizlaze obilježavaju orijentacija na obitelj kao temeljni subjekt blagostanja (što može proizvesti enkapsulaciju tradicionalnih rodnih uloga) i kombinacija bismarckovskih programa zasnovanih na doprinosima s univerzalističkim elementima sustava, zbog čega je južnoeuropski režim u literaturi predstavljen kao hibrid korporativističkog i socijaldemokratskog tipa.

Genezu španjolskog sustava blagostanja Mingione (2001) objašnjava dvojako: s jedne strane, došlo je do udaljavanja od početnog korporativističkog modela kroz niz inkrementalnih, parcijalnih promjena. Te promjene rezultat su nezadovoljstva različitim aspektima sustava – stupnjem pokrivenosti populacije, neefikasnošću, međugeneracijskom raspodjelom nacionalnog dohotka. S druge strane, nepotpunost prijelaza i posljedična dvojakost sistema nije produkt samo pragmatične logike političkog odlučivanja, već i raskoraka između ambicija španjolske države da pruži izdašan i sveobuhvatan program transfera i usluga, i ograničenja pripadajućeg birokratskog kapaciteta potrebnog da se on realizira. Kao najveće slabosti španjolskog sustava Moreno (2000) izdvaja neravnomjerne mehanizme zaštite, koji umjesto nivelacije proizvode statusne pregrade između prezaštićene skupine insajdera (javni službenici, radnici u velikim poduzećima), periferne skupine koja tijekom životnog ciklusa prolazi kroz periode sigurnosti i neizvjesnosti, i autsajdera koji zbog manjka resursa stečenih obrazovanjem i uključenošću u društvene odnose nisu u mogućnosti realizirati svoja

nominalna prava. Prikupljanje informacija koje bi poboljšale usmjerenost programa prema ciljnim skupinama i povećale njihovu iskoristivost otežava značajan udio tzv. sive ekonomije u društvenom proizvodu. Od perioda demokratske tranzicije Španjolska bilježi značajan rast javne potrošnje. Među socijalnim izdvajanjima najveće stavke tog rasta predstavljaju mirovinski i zdravstveni sustav, čiji troškovi se u sve većoj mjeri podružavaju, te mjere za smanjenje nezaposlenosti.

Obvezni dio mirovinskog sustava razdvojen je na mirovine koje se isplaćuju na osnovi doprinosa, i socijalne mirovine uvjetovane niskom razinom primanja u kućanstvu. Omjer iznosa mirovina i primanja na završetku radnog vijeka iznosi 81% i među najvišim je u Europi. Budući da je Španjolska izložena starenju populacije, koje ugrožava održivost mirovinskih fondova, 2011. i 2013. godine provedene su reforme sustava. Prva reforma produljila je obračunski period mirovine s posljednjih 15 na 25 godina, i povisila dob umirovljenja sa 65 na 67 godina paralelno s dobnim kriterijem za prijevremenu mirovinu. Time su realizirane uštede koje pokrivaju trećinu očekivanog rasta troškova mirovinskog sustava. Reforma iz 2013. provedena je s ciljem postizanja održivosti. Početni iznos mirovine indeksno je vezan uz prosječnu očekivanu životnu dob, s revizijom u petogodišnjim intervalima, kako bi se uspostavio odnos ekvivalencije između uplaćenih doprinosa i isplate. Dodatno je zakonskim aktom postavljen limit na rast mirovina. Kumulativni efekt je dugoročno zamrzavanje mirovina, a sustavu predstoje daljnje promjene (Conde-Ruiz i González, 2015).

Španjolski zdravstveni sustav doseže do gotovo cijele populacije; samo djelić jednog postotnog poena stanovništva nije zahvaćen. Javna sredstva predstavljaju tri četvrtine troškova u zdravstvu, a trend se kreće u smjeru poreza kao izvora financiranja, na štetu doprinosa. Većinom javnog novca u zdravstvu raspolažu autonomne zajednice. Središnja institucija koja u ime Ministarstva zdravlja, socijalnih službi i jednakosti upravlja pružanjem zdravstvenih usluga je zavod za javno zdravstvo (*Instituto Nacional de Gestión Sanitaria – INGESA*), a između zajednica i države posreduju koordinativna tijela. Budući da porezna osnova u posljednjih deset godina ne raste ukorak s potražnjom u zdravstvenom sektoru, u infrastrukturnom se pogledu on i dalje oslanja na privatne klinike i ustanove pod crkvenim pokroviteljstvom. U javnom sustavu zdravstvenog osiguranja ne sudjeluju državni službenici, koje zbrinjava zamjensko osiguranje (Kovač, 2013: 554). Mjere štednje, čija je primjena

započela stupanjem na snagu aktom izvršne vlasti iz travnja 2012., povećale su stopu participacije pri kupnji lijekova i uskratile pravo na medicinsku pomoć neregistriranim stranim državljanima.

Visoke nominalne stope nezaposlenosti u Španjolskoj povijesno nisu uzrokovale političku nestabilnost, kako zbog postojanja snažnih normi obiteljske podrške, tako i zbog izdašnih javnih potpora nezaposlenima. Krizne mjere ranih 1990-ih pokrenute s namjerom obuzdavanja nezaposlenosti prvenstveno su izmijenile prirodu radnih odnosa u korist privremenih i honorarnih poslova. Tek je 4% novih radnih mjesta 1996. godine ugovoreno s neodređenim trajanjem zaposlenja (Moreno, 2000). U periodu između 1985. i 2000. Španjolska je uključivanju na tržište rada davala prioritet pred socijalnom dimenzijom politike prema nezaposlenima.

Unatoč ovlastima regija i autonomnih administrativnih jedinica u području politika prema nezaposlenima, među njima nema značajnih odstupanja u nastojanju da kompenzatorne transfere prema korisnicima povežu s mjerama promicanja zapošljavanja i stručnog osposobljavanja. Sudjelovanje u potonjima otvara mogućnost produljenog primanja naknade. Uz naknadu vezanu za uplaćeni iznos doprinosa, čije trajanje ovisi o duljini prethodnog radnog odnosa do maksimuma od dvije godine, postoji i socijalna naknada čiji je cilj prevencija socijalne isključenosti. Dohodovni prag prema kojem se ona dodjeljuje koristi obitelj kao obračunsku jedinicu.

Modifikacije politike prema nezaposlenima u periodu gospodarske i društvene krize nisu uvijek poprimale oblik mjera štednje i 'rezova'. Zapaterova vlada je nastojala izjednačiti status samozaposlenih osoba i osoba zaposlenih u domaćinstvima s ostalim kategorijama radnika. Njihovo uključivanje u sustav osiguranja od nezaposlenosti trebalo je potaknuti veći broj ljudi da počnu ostvarivati dohodak na taj način. Kako bi se smanjila konkurencija na tržištu rada, radnici pristigli izvan EU poticani su na dobrovoljni povratak u zemlje porijekla isplatama kumulativnog iznosa naknade za nezaposlene (proglas 4/2008). Usvojeni su i koncepti zapošljivosti, inicijative i aktivnog traženja posla. Rajoyeva vlada desnog centra nastavila je s ranije otpočetim mjerama suzbijanja dugotrajne nezaposlenosti i socijalne isključenosti, ali se pritom služila i smanjenjem naknada.

Činjenica da španjolski socijalni programi rijetko zahvaćaju isključivo ciljne skupine potencijalno ima posljedice za očekivane obrasce mobilizacije i prosvjednih aktivnosti. Korisničke mreže kojima je u interesu sačuvati ili proširiti specifične socijalne programe, a koje transcendiraju klasne barijere, povećavaju vjerojatnost interesno zasnovane koalicije između siromašnih slojeva i elemenata srednje klase (Moreno, 2000: 159). Ovo me navodi da u analizi španjolskog prosvjednog obrasca potražim indikacije ove strukture i veću uspješnost taktike masovnog prosvjeda ukoliko se ona pojavljuje.

3.4.2. Prosvjedne aktivnosti u Španjolskoj u periodu nakon 2008. godine

Pokret 15-M razvio se kao reakcija na ekonomsku krizu i mjere štednje u Španjolskoj. Za njihove su posljedice u percepciji sudionika odgovorne političke i medijske elite i sustav unutar kojeg djeluju, a koji trivijalizira građansku participaciju i može se reproducirati ne vodeći računa u potrebama građana. Pokret je započeo 15. svibnja 2011., uoči regionalnih i lokalnih izbora, nizom javnih skupova u 58 španjolskih gradova. Njegov razvojni put od tog datuma obilježen je prethodnim ciklusima mobilizacije u Španjolskoj, jednako kao i suvremenim organizacijskim i tehnološkim inovacijama.

U posljednjim godinama Francove diktature Španjolska je imala militantan studentski i radnički pokret. Njegovu okosnicu činile su primarne organizacije (tada ilegalne) Komunističke partije (PCE) u gradskim četvrtima, tzv. *comisiones de barrio*. Između kasnih 1960-ih i 1974. pokret je jačao paralelno s demokratskom opozicijom. Središnje pitanje na lokalnoj razini bilo je podizanje kvalitete života u radničkim četvrtima velikih gradova, ponajprije uvođenjem novih javnih usluga – obrazovanja, zdravstva, prijevoza itd. Međutim, bliskost društvenih pokreta s političkim strankama uvjetovala je njihovu demobilizaciju u tranzicijskom razdoblju. Provođitelji prijelaza u demokraciju i njihovi socijalni partneri strahovali su da bi masovna mobilizacija tijekom provođenja reformi mogla omogućiti desnici da prilikom ponovnog uspostavljanja reda i stabilnosti sačuva neke elemente autoritarnog sustava. Ta prijetnja demokraciji navela je radnički pokret da preuzme nekonfliktne strategije djelovanja. Nakon 1976. godine, tokom koje su ulične demonstracije u Madridu u korist legalizacije kvartovskih udruženja privlačile između 50,000 i 100,000 prosvjednika, 1977. godina označila je početak demobilizacije i kraj jednog prosvjednog ciklusa (Hipsher, 1996).

Ako se pokret 15-M od tranzicijskog prosvjednog ciklusa distancirao djelujući neovisno od institucionaliziranih političkih aktera (u skladu s jednim od njihovih slogana o nereprezentativnosti političkih stranaka), dijeli mnoge značajke s pokretima uključenim u prosvjedni ciklus 2000-ih – protivnicima rata u Iraku 2003., platformom za zaštitu okoliša u Galiciji *Nunca Más* i pokretima koji promiču pravo na stanovanje. Barba i Blanco (2011:3) opisali su Platformu za pravo na stanovanje kao „pluralan, pacifistički, horizontalan i samoorganiziran“ građanski pokret. Isti opis može se primijeniti na pokret protiv mjera štednje 15-M, a te odrednice proizlaze iz činjenice da je riječ o mreži koja okuplja velik broj manjih organizacija uslijed izgradnje pokreta odozdo. Heterogenost predstavlja nedostatak u procesu proizvodnje kolektivnog identiteta, trajnih organizacijskih struktura i normi odlučivanja. 15-M je preuzeo i velik broj ciljeva svojih prethodnika, zalažući se između ostaloga za slobodan pristup obrazovanju, reformu izbornog zakona, transparentnost i zastupljenost građana u funkcioniranju političkih stranaka i medija, te zagovarajući drugačiji ekonomski model koji bi jamčio održivost i pravednost u raspodjeli. Masovnost njihovih skupova omogućila je pomak od ekspresivne prirode ranijih pokreta do djelatne moći oblikovanja diskursa i inkorporaciju nekih programskih točaka u izborne platforme stranaka.

Socijalna baza 15-M je široka, a obuhvaća elemente srednjeg sloja i radničke klase. Repertoar pokreta koji se u svom djelovanju, usprkos odmaku od konvencionalnih metoda, odriče nasilja kao sredstva političke borbe obuhvaća protestne i maratonske marševe, demonstracije, sprečavanje iseljenja, potpisivanje peticija, javne *online* rasprave s dužnosnicima, kao i izgradnju raspoznatljivih prosvjednih kampova na gradskim trgovima (Casero Ripollés i Feenstra, 2012). Usporedno s tim pokret je razvijao i medijsku strategiju s dvojakim ciljem: podizanja vidljivosti pokreta i njegove legitimacije putem prisutnosti u tradicionalnim izvorima informacija. Organizatori su bili svjesni da će pokret biti moguće tretirati kao drugorazrednu pojavu zadrži li se u okviru internetskih medija koje uređuju korisnici. No 15-M se uspio prometnuti u općepriznati pokret, djelomično zahvaljujući uspješnoj integraciji svojih prosvjednih aktivnosti i njihovog medijskog predstavljanja u koherentnu cjelinu. Podjelu rada odražava i ustroj prosvjednih kampova, u kojima djeluje i odbor za odnose s medijima.

3.4.3. Južnoeuropski prosvjedni obrazac

Brojne studije koriste koncept mrežnog društva kao okvir za analizu pokreta 15-M, naglašavajući ulogu novih medija i društvenih mreža u njegovu širenju i mobilizaciji članstva (npr. Casero-Ripollés i Feenstra, 2012; Anduiza, Cristancho i Sabucedo, 2014; Iosifidis i Wheeler, 2015). Vrednovanje njihove uloge poprima različite modalitete; od autora do autora novim se medijima pridaje značenje u fazi mobilizacije, okupljanju i izgradnji veza između organizacija, koordinaciji i informiranju. Svima je zajedničko stajalište da je bez razmatranja uloge društvenih mreža i karakteristika njihova medijskog okruženja teško razumjeti način funkcioniranja novih društvenih pokreta, pa tako i pokreta 15-M.

Teorija mobilizacije resursa sugerira povezanost između socioekonomskog sastava pokreta i uspješne primjene disperzirane tehnologije poput novih medija u ostvarenju njegovih ciljeva. Pridodavanje elemenata srednjeg sloja pokretu povećava vjerojatnost da će tehnološka sredstva biti optimalno iskorištena. Vidljivost informacijsko-komunikacijske tehnologije i njeno širenje u sve domene društvenog djelovanja stvara dojam da je njeno korištenje nezahjevno, brzo i besplatno, a njena materijalna podloga dostupna svim segmentima društava zapadnih demokracija. Nasuprot tome, koncept 'digitalne razdjelnice' (*digital divide*) odnosno strukturne nejednakosti u pristupu Internetu i pratećim tehnologijama upozorava na problematičnost prešutne pretpostavke o univerzalnosti i demokratičnosti novih medija. Prihvatimo li razdiobu koju predlaže Norris (2001), ovdje se ne bavim globalnim aspektom digitalne razdjelnice, nego njenim socijalnim i demokratskim rakursom. Ugrubo, socijalna razdjelnica odnosi se na posljedice koje nejednaka raspodjela materijalnih sredstava unutar društva ima po mogućnost pristupa novim medijima, dok demokratska razdjelnica označava uvjetovanost njihova korištenja posjedovanjem nematerijalnih resursa. U slučaju Španjolske razumno je pretpostaviti da razmjerno veću ulogu igraju razlike u raspoloživom slobodnom vremenu, vještinama, motiviranosti za političko djelovanje i političkoj efikasnosti među društvenim kategorijama, iako ni razlike u materijalnim sredstvima pristupa novim medijima nije moguće zanemariti.

U promatranom periodu u Španjolskoj najveći mobilizacijski potencijal imala su pitanja smanjenja nezaposlenosti, postizanja ekonomskog rasta, ponovnog uspostavljanja reprezentativne funkcije političkih stranaka, borbe protiv korupcije u političkim institucijama

i medijima, ispravljanja propusta u izbornom zakonu. Ovim temama je zajedničko to da ne potiču politička suparništva u smislu *pro* i *contra*, odnosno ne proizvode bimodalnu distribuciju javnog mnijenja. Umjesto toga, konkurencija poprima oblik natjecanja u uvjerljivosti – stvaranju percepcije da je politički akter sposoban i voljan riješiti ovu vrstu problema (*valence issues* u literaturi na engleskom jeziku). Iako klasna identifikacija među prosvjednicima nije igrala ulogu u njihovoj mobilizaciji, iz sekundarnih izvora bilo je moguće rekonstruirati klasnu koaliciju koja čini bazu španjolskih društvenih pokreta. Usto, prosvjedni pokreti bili su uključeni u proces političkog učenja i nadograđivali su postignuća svojih prethodnika. 15-M pokazuje kontinuitet u odnosu na pokrete iz prosvjednog ciklusa 2000-ih.

U sažetom obliku, španjolski prosvjedni obrazac obilježen je hibridizacijom digitalnih i analognih organizacijskih metoda (Barba i Bianco, 2011), savezništvom radničke klase i elemenata srednjeg sloja, unipolarnom političkom problematikom, i kumulativnošću u izgradnji pokreta. Jedinstvenost ovog obrasca u odnosu na ranije slučajeve pruža dodatan razlog za zasebno uključivanje južnoeuropskog režima blagostanja u analizu.

4. Diskusija i zaključci

Između dvije strategije izlaganja – konsektivnog predstavljanja i analize slučajeva, i usporednog praćenja zajedničkih kategorija koje presijecaju sve slučajeve – u radu sam koristio prvu. Svrha tog postupka bilo je uspostavljanje veze između stratifikacijskih efekata režima blagostanja i prosvjednih obrazaca koje oblikuje društvena struktura. Zahvaljujući tome, zadatak izravne usporedbe slučajeva koja će identificirati sličnosti i razlike u prosvjednim obrascima ostavljen je za ovo poglavlje.

Prva razlika koja traži objašnjenje odnosi se na socijalnu strukturu sudionika prosvjeda i društvenih pokreta. Slučaj Španjolske odudara od ostalih jer je u njemu moguće identificirati socioekonomske kategorije koje su sklone uključivanju u kolektivno prosvjedno djelovanje: pokret 15-M opisan je kao poduhvat radničke klase s pridodanim elementima srednjeg sloja. Čini se da razlog leži u španjolskom zaostajanju u društvenom razvoju za ostalim zemljama uzorka. Dok su Njemačka, Švedska i Ujedinjeno Kraljevstvo zemlje duge i neprekinute tradicije sindikalne organizacije, njihovo je djelovanje stavljeno izvan zakona za vrijeme Francove diktature. Plod toga je revitalizacija sindikalne aktivnosti u narednom periodu koja je održala klasni politički diskurs relevantnim. S takvom interpretacijom slaže se i kasni razvitak španjolske države blagostanja.

U ostatku uzorka prevladavaju pokreti koji nisu 'ukorijenjeni' u društvu niti tome teže. Zasnovani su ne na zajedničkom, nego tek na podudarnom interesu ili događajima koji nadilaze nacionalni značaj. Oni se mnogo lakše uklapaju u predodžbu o novim društvenim pokretima kakve opisuju McCarthy i Zald (1973), gdje se uloga masovnog članstva smanjuje u korist profesionalnog vodećeg kadra. Umjesto volontera, rad organizacije održava plaćeno osoblje koje nije nužno osobno vezano za stvar koju prosvjed namjerava ostvariti, a u participaciji vidi mogućnost za izgradnju karijere. Neutralnost komunikacijske tehnologije znači da za njenu primjenu ne postoje ideološke ili klasne barijere, ali sama uvjetuje norme javne komunikacije. Otuda proizlazi sličan pristup društvenih pokreta u upravljanju svojim identitetom i svijest o važnosti javne percepcije, koja je prisutna u organizacijama posvećenim javnom kolektivnom djelovanju bez obzira na njihov profil.

Teritorijalna distribucija prosvjeda druga je varijabla koja pokazuje jasne razlike. U Ujedinjenom Kraljevstvu London je u promatranom periodu poprište demonstracija i studentskih prosvjeda koji privlače značajnu medijsku pozornost. Sličnu centralizirajuću tendenciju pokazuju prosvjedi u Španjolskoj, uz rasipanje na središta autonomnih pokrajina, osobito Barcelonu i Valenciju. Ovo je u izvjesnoj mjeri iznenađujuće s obzirom na reputaciju španjolskog lokalnog aktivizma. Švedski slučaj pokazuje najširu disperziju, od masovnih okupljanja u Stockholmu, preko prosvjeda u gradovima na jugu zemlje (što je uvjetovano većom prisutnosti doseljenog stanovništva), do učinkovitih lokalnih akcija protiv ukidanja socijalnih usluga. Njemačka se najviše udaljila od centralizacije prosvjednih aktivnosti u recesijskom i postrecesijskom razdoblju, koncentrirajući prosvjednu aktivnost oko regionalnih centara Saske, Leipziga i Dresdena. Logično objašnjenje navedenih razlika jamačno sadrži načelo državne teritorijalne organizacije – Njemačka je jedina država u uzorku s federativnim uređenjem; Španjolska je delegirala neke ovlasti autonomnim zajednicama, ali kao i Ujedinjeno Kraljevstvo koje eksperimentira s devolucijom ostaje unitarna država; u Švedskoj lokalna uprava ima široke ovlasti u domeni zdravstvene zaštite.

Prethodno opisane razlike je teško smisljeno povezati upućivanjem na korespondirajuće razlike između režima blagostanja. Međutim, njihovo objašnjavanje pomaže u rješavanju problema atribucije s kojim je teza suočena. Izgledno je da su preostale dvije zavisne varijable određene režimom blagostanja: masovnost prosvjednih aktivnosti i izgledi za institucionalizaciju i rutinizaciju pokreta.

U Njemačkoj je kontroverza oko imigracijske politike na iznenađujuć način iznijela na površinu Esping-Andersenovu dihotomiju između insajdera i autsajdera u korporativističkim režimima blagostanja. Akteri prosvjednog djelovanja bili su autsajderi u kontekstu njemačkog društva, oni čiji profesionalni status, zdravstvena zaštita i standard dohotka nakon umirovljenja nisu zaštićeni tripartitnim aranžmanima, nego donekle izloženi tržišnim fluktuacijama. U skladu s očekivanjima za bismarckovski sustav blagostanja konstruiran prema konzervativnom načelu, čiji je cilj očuvanje razina dohodaka i statusnih distinkcija, oni su reaktivnim prosvjedima nastojali spriječiti anticipiranu degradaciju vlastitog statusa. Sukladno teoriji mobilizacije resursa, nemogućnost prosvjednika da mobiliziraju velik dio svoje potencijalne baze indicira nedostatak organizacijskih i komunikacijskih sposobnosti,

osobito među vodstvom pokreta. Stoga i potencijal za institucionalizaciju u obliku formalizacije članstva i stranačkog organiziranja ostaje nizak.

Ujedinjeno Kraljevstvo nudi dva primjera koji ilustriraju odnos liberalnog režima i prosvjednih aktivnosti. Nasilne demonstracije iz 2011. u Londonu imale su niz uzroka, među kojima istaknutu ulogu imaju socijalna isključenost i percipirani rast materijalne nejednakosti – vidovi ugrožavanja društvene kohezije koje tržišno orijentirani liberalni režimi ne rješavaju intervencijom države. Repertoar djelovanja koji prelazi zakonske granice odgovara izazivanju kriznog stanja, što Piven i Cloward (1991: 453) smatraju glavnim izvorom moći za niže slojeve koji ne posjeduju društveno-političke resurse. Oni se razilaze s teoretičarima mobilizacije resursa jer smatraju da ih formalna organizacija ne može zamijeniti. Studentski prosvjedi nastupili su zbog ekonomske stagnacije i posljedične erozije studentskih povlastica, te strahova od opadanja na društvenoj ljestvici. Kako liberalni režimi tipično ne pružaju osiguranje od stratifikacijskog propadanja, raste vjerojatnost da će se tražiti vaninstitucionalna rješenja. Ciklička priroda ovih ekonomskih pojava opire se rutinizaciji prosvjednog pokreta.

Švedski prosvjed reakcija je na mjere štednje potaknute nesigurnostima vezanim uz održivost sustava socijalnog osiguranja i nepovoljne demografske pokazatelje. Sumnja u izvršavanje obaveza koje socijaldemokratski režim preuzima u pogledu pružanja javnih usluga visokog standarda dovela je do uspješne mobilizacije. Široka dostupnost materijalnih i nematerijalnih resursa u ranijim prosvjednim ciklusima uvjetovala je instrumentalnu uspješnost.

Španjolska, kao eksponent južноеuropskog režima blagostanja, oslanjala se na obiteljske i konfesionalne mreže potpore da upotpuni javno financirani sustav socijalnih programa. Pad ekonomske aktivnosti je posredno utjecao i na te intervenirajuće faktore, odgodivši period osamostaljenja, zasnivanja obitelji i sl. zahvaljujući rastućoj nezaposlenosti. Neadekvatnost potpora, percepcija da se prioritete vladajućih stranaka razlikuju od želja građana i međunarodni pritisak za fiskalnom konsolidacijom rezultirali su masovnim prosvjedima sa širokom nacionalnom bazom. Sofisticiranost prosvjednog repertoara koji je uključivao taktike nenasilnog otpora uz uobičajenije marševe i skupove, korištenje novih medija u svrhe mobilizacije i profesionalna medijska platforma ukazuju na bogatstvo resursa kojima raspoložu 'indignadosi', a koji, uz anonimno vodstvo koje poriče mjesto karizme u artikulaciji političkih zahtjeva, pomažu rutinizaciji pokreta.

Ovaj rad specificira način na koji režimi blagostanja, putem svog utjecaja na društvenu stratifikaciju, utječu na resurse dostupne socijalnim akterima i posredstvom toga na obrasce prosvjedne aktivnosti. Najsnažniji dokaz u prilog toj tezi je različitost prosvjednih obrazaca u četiri ključna slučaja, koji u najvećoj mogućoj mjeri utjelovljuju karakteristike tipova režima blagostanja – Njemačkoj, Ujedinjenom Kraljevstvu, Švedskoj i Španjolskoj. Nastavak rada ojačao bi argument na sljedeće načine: napuštanje komparativnog pristupa i izrada kvalitativne studije pojedinačnih slučajeva upotpunila bi logički slijed između režima blagostanja i prosvjednog obrasca i potvrdila jaču verziju centralne teze ovog rada ispitivanjem uzročno-posljedične veze. Korelaciju između dvije varijable moguće je potvrditi istraživanjem provedenim na više slučajeva istog režima blagostanja, koje bi testiralo reprodukciju parametarski sličnog obrasca prosvjednih aktivnosti u različitim kontekstima.

5. Popis literature

Achterberg, Peter i Mara Yerkes (2009). One welfare state emerging? Convergence versus divergence in 16 western countries. *Journal of Comparative Social Welfare*, 25(3), 189-201.

Adams, Lorna, Katie Oldfield, Catherine Riley i Andrew S. James (2012). *Destinations of Jobseeker's Allowance, Income Support and Employment and Support Allowance Leavers 2011*. Department for Work and Pensions.

Anderson, Karen i Traute Meyer (2006). New social risks and pension reform in Germany and Sweden: The politics of pension rights for child care. U: Armingeon, Klaus i Giuliano Bonoli (ur.). *The politics of post-industrial welfare states: adapting post-war social policies to new social risks*. London i New York: Routledge, 171-191.

Anduiza, Eva, Camilo Cristancho i José M. Sabucedo (2014). Mobilization through online social networks: the political protest of the indignados in Spain. *Information, Communication & Society*, 17(6), 750-764.

Baldwin, Peter (1990). *The politics of social solidarity: class bases of the European welfare state, 1875-1975*. Cambridge University Press, Cambridge.

Baldwin, Peter (1996). Can we define a European welfare state model. U: Greve, Bent (ur.): *Comparative welfare systems: the Scandinavian model in a period of change*. London: Palgrave Macmillan, 29-44.

Barba, Carmen H., i Victor S. Blanco (2011). *The new social movements in Spain: the Protests for the Right to Housing as an immediate predecessor of the 15M Movement*. 6. Opća konferencija Europskog konzorcija za politička istraživanja. Pristupljeno na: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/c21933cb-e8c7-4351-bd6b-0651df527aa7.pdf>

Bonoli, Giuliano (1997). Classifying Welfare States: a Two Dimensional Approach. *Journal of Social Policy* 26(3):351-372.

Bonoli, Giuliano (2005). The politics of the new social policies: providing coverage against new social risks in mature welfare states. *Policy & politics*, 33(3), 431-449.

Brady, David, Jason Beckfield i Martin Seeleib-Kaiser (2005). Economic globalization and the welfare state in affluent democracies, 1975–2001. *American Sociological Review*, 70(6), 921-948.

Budd, Alan i Nigel Campbell (1998). The roles of the public and private sectors in the UK pension system. U: Feldstein, Martin (ur.): *Privatizing social security*. University of Chicago Press, 99-134.

Busch, Andreas (2005). Shock-absorbers Under Stress: Parapublic Institutions and the Double Challenges of German Unification and European Integration. U: Green, Simon/Paterson, William E. (ur.): *Governance in Contemporary Germany: The Semisovereign State Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press, 94-114.

Canel, Eduardo (1997). New Social Movement Theory and Resource Mobilization Theory: The Need for Integration. U: Kaufman, Michael i Haroldo D. Alfonso (ur.): *Community Power and Grassroots Democracy: The Transformation of Social Life*. Zed Books, 189-221.

Casero Ripollés, Andreu i Ramón A. Feenstra (2012). The 15-M Movement and the new media: A case study of how new themes were introduced into Spanish political discourse. *MIA. Media International Australia*, 144: 68-76

Castles, Francis G. i Deborah Mitchell. (1993). “Worlds of Welfare and Families of Nations”. U: Francis G. Castles (ur.) *Families of Nations: Patterns of Public Policy in Western Democracies*. Aldershot: Dartmouth. 93-128.

Chadi, Adrian (2015). *Concerns about the Euro and Happiness in Germany during Times of Crisis* (No. 201503). Institute of Labour Law and Industrial Relations in the European Union (IAAEU).

Clark, Gordon L. (2015). The UK Pensions Crisis and Institutional Innovation: Beyond Corporatism and Neoliberalism. U: Torp, Cornelius (ur.). *Challenges of Aging: Pensions, Retirement and Generational Justice*. Palgrave Macmillan, 105-132.

Conde-Ruiz, J. Ignacio, i Clara I. González (2015). Challenges for Spanish Pensions in the Early 21st Century. *CESifo DICE Report*, 13(2), 20-24.

Crewe, Ivor (1986). On the death and resurrection of class voting: some comments on How Britain Votes. *Political Studies*, 34(4), 620-638.

Duckitt, John i Kirstin Fisher (2003). The impact of social threat on worldview and ideological attitudes. *Political Psychology*, 199-222.

Ebbinghaus, Bernhard (2012). *Comparing welfare state regimes: Are typologies an ideal or realistic strategy*. Konferencija Europske mreže za analizu socijalne politike. Edinburgh. Preuzeto s: http://www.cas.ed.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0005/89033/Ebbinghaus_-_Stream_2.pdf

Esping-Andersen, Gösta (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Polity Press. Cambridge UK.

Esping-Andersen, Gösta (1996). "Welfare States without Work: The Impasse of Labour Shedding and Familialism in Continental European Social Policy". U: Gösta Esping-Andersen (ur.). *Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies*. London: Sage, 66-87.

Evans, Geoffrey (1999). *The end of class politics?: class voting in comparative context*. Oxford University Press.

Fenger, Menno (2007). Welfare regimes in Central and Eastern Europe: Incorporating post-communist countries in a welfare regime typology. *Contemporary Issues and Ideas in Social Sciences*, 3(2), 1-30.

Ferrera, Maurizio (1996). The “Southern” Model of Welfare in Social Europe. *Journal of European Social Policy* 6(1):17-37.

Ferrera, Maurizio (2005). *The boundaries of welfare: European integration and the new spatial politics of social protection*. Oxford University Press.

Franklin, Mark N. (1985). *The decline of class voting in Britain: changes in the basis of electoral choice, 1964-1983*. Oxford University Press, USA.

Gould, Arthur (2005). The end of the middle way? The Swedish welfare state in crisis. U: Jones, Catherine (ur.). *New perspectives on the welfare state in Europe*. London i New York: Routledge, 144-162.

Hallerberg, Mark (2013). Challenges for the German Welfare State before and after the Global Financial Crisis. *Cato J.*, 33, 263.

Hammouya, Messaoud (1999). *Statistics on public sector employment: methodology, structures and trends* (No. 336246). International Labour Organization.

Hills, John (2015). The Coalition’s Record on Cash Transfers, Poverty and Inequality 2010-2015. *Social Policy in a Cold Climate Working Paper, 11*.

Hipsher, Patricia L. (1996). Democratization and the decline of urban social movements in Chile and Spain. *Comparative Politics*, 273-297.

Iosifidis, Petros i Mark Wheeler (2015). The Public Sphere and Network Democracy: Social movements and Political Change? *Global Media Journal* 13(25). Preuzeto s: <http://www.globalmediajournal.com/open-access/the-public-sphere-and-network-democracy-social-movements-and-political-change.pdf>

Ivarsflaten, Elisabeth (2008). What unites right-wing populists in Western Europe? Re-examining grievance mobilization models in seven successful cases. *Comparative Political Studies*, 41(1), 3-23.

Jenkins, J. Craig (1983). Resource mobilization theory and the study of social movements. *Annual review of sociology*, 527-553.

Kirchheimer, Otto (1966). The transformation of the Western European party systems. *Political parties and political development*, 177-200.

Korpi, Walter i Joakim Palme (1998). The paradox of redistribution and strategies of equality: Welfare state institutions, inequality, and poverty in the Western countries. *American sociological review*, 661-687.

Korpi, Walter (2000). Faces of inequality: Gender, class, and patterns of inequalities in different types of welfare states. *Social Politics: international studies in gender, state & society*, 7(2), 127-191.

Kovač, Nevenka (2013). Financiranje zdravstva–situacija u Hrvatskoj. *Ekonomski Vjesnik/Econviews: Review of contemporary business, entrepreneurship and economic issues*, 26(2), 551-562.

Lahusen, Christian (2014). The Localism of Disruptive Actions: The Protests of the Unemployed in Germany. U: Chabanet, Didier i Frédéric Royall (ur.). *From Silence to Protest: International Perspectives on Weakly Resourced Groups*. Ashgate Publishing, Ltd. 141-158.

Lavine, Howard, Diana Burgess, Mark Snyder, John Transue, John L. Sullivan, Beth Haney i Stephen H. Wagner (1999). Threat, authoritarianism, and voting: An investigation of personality and persuasion. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25(3), 337-347.

Leibfried, Stephan (1992). Towards a European welfare state? On integrating poverty regimes into the European Community. U: Ferge, Zsuzsa i Jon E. Kolberg (ur.). *Social Policy in a Changing Europe*. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 120-143.

Linders, Annulla i Marina Kalander (2007). The construction and mobilization of unemployed interests: The case of Sweden in the 1990s. *Qualitative Sociology*, 30(4), 417-437.

Lindquist, Gabriella S. (2007). Unemployment insurance, social assistance and activation policy in Sweden. *Peer Review Programme of the European Employment Strategy*. Preuzeto s: http://pdf.mutual-learning-employment.net/pdf/DE%2007/Sweden_DE_07.pdf

Marković, Branimir i Slavko Vukić (2009). Modeli organizacije i financiranja zdravstva u odabranim zemljama svijeta. *Ekonomski Vjesnik/Econviews: Review of contemporary business, entrepreneurship and economic issues*, 22(1), 183-196.

McAdam, Doug, John D. McCarthy i Mayer N. Zald (1988). Social movements. U: Neil J. Smelser (ur.). *Handbook of sociology*. Newbury Park, CA: Sage, 695-738.

McCarthy, John D. i Mayer N. Zald (1973) *The Trend of Social Movements in America: Professionalization and Resource Mobilization*. Morristown, NJ: General Learning Corporation.

Mesić, Milan (1998). Teorija društvenih pokreta—američke perspektive. *Društvena istraživanja*, 7(4-5 (36-37)), 699-729.

Mingione, Enzo (2001). The Southern European welfare model and the fight against poverty and social exclusion. *Encyclopedia of life support systems*, 14.

Moreno, Luis (2000). The Spanish development of southern European welfare. U: Kuhnle, Stein (ur.). *Survival of the European Welfare State*. London: Routledge, 146-165.

Muller, Edward N. I Mitchell A. Seligson (1987). Inequality and insurgency. *American Political Science Review*, 81(02), 425-451.

Müller, Walter (1999). Class Cleavages in Party Preferences in Germany: Old and New. U: Evans, Geoffrey (ur.). *The End of Class Politics? Class Voting in Comparative Context*. Oxford University Press, 137-180.

Norris, Pippa (2001). *Digital divide: Civic engagement, information poverty, and the Internet worldwide*. Cambridge University Press.

Obinger, Herbert i Uwe Wagschal (1998), Drei Welten des Wohlfahrtsstaates? Das Stratifizierungskonzept in der clusteranalytischen Überprüfung. U: Lessenich, Stephan i Ilona Ostner (ur.) *Welten des Wohlfahrtskapitalismus*, Frankfurt am Main: Campus, 109-136.

Olsen, Gregg M. (2007). Toward global welfare state convergence: family policy and health care in Sweden, Canada and the United States. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 34(2), 143.

Olson, Mancur (2009). *Logika kolektivnog djelovanja*. Fakultet političkih znanosti, Zagreb.

Pierson, Paul (1993), 'When effect becomes cause: policy feedback and political change', *World Politics*, 45, 595-628.

Pierson, Paul (2008). Coping with Permanent Austerity: Welfare State Restructuring in Affluent Democracies. U: Leibfried, S. i Mau, S. (ur.). *Welfare states: Construction, deconstruction, reconstruction. Vol II*. Edward Elgar, 276-328.

Piven, Frances F. i Richard A. Cloward (1991). Collective protest: A critique of resource mobilization theory. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 4(4), 435-458.

Rickert, Edward J. (1998). Authoritarianism and economic threat: Implications for political behavior. *Political Psychology*, 19(4), 707-720.

Sainsbury, Diane (1999). Gender and social-democratic welfare states. *Gender and welfare state regimes*, 75-117.

Saint-Arnaud, Sébastien i Paul Bernard. (2003). Convergence or Resilience? A Hierarchical Cluster Analysis of the Welfare Regimes in Advanced Countries. *Current Sociology* 51(5):499-527.

Sartori, Giovanni (1991). Comparing and miscomparing. *Journal of theoretical politics*, 3(3), 243-257.

Siaroff, Alan (1994). Work, Welfare and Gender Equality: a New Typology. Str. 82-100 u: Sainsbury, Diane (ur.) *Gendering Welfare States*. London: Sage.

Streeck, Wolfgang (2014). The politics of public debt: Neoliberalism, capitalist development and the restructuring of the state. *German Economic Review*, 15(1), 143-165.

Streeck, Wolfgang i Christine Trampusch (2005). Economic reform and the political economy of the German welfare state. *German Politics*, 14(2), 174-195.

Street, Tim (2015). UK Uncut: direct action against austerity. *Political (dis) engagement: The Changing Nature of the 'political'*, 131-150.

Taghizadeh, Jonas L., i Anders Lindbom (2014). Protests against Welfare Retrenchment: Healthcare Restructuring in Sweden. *Scandinavian Political Studies*, 37(1), 1-20.

Thran, Malte i Lukas Boehnke (2015). The value-based Nationalism of Pegida. *Journal for Deradicalization*, (3), 178-209.

Trumbull, Gunnar (2012). *Strength in Numbers: The Political Power of Weak Interests*. Harvard University Press.

Uba, Katrin (2010). "Save Our School!" What kinds of impact have protests against school closures in Swedish local politics?. *Statsvetenskaplig tidskrift*, 112(1).

Vandenberg, Andrew (2006). Social-movement Unionism in Theory and in Sweden. *Social movement studies*, 5(2), 171-191.

Visser, J. (2006). Union membership statistics in 24 countries. *Monthly Labor Review*, 129, 38.

Zrinščak, Siniša (1999). Sustavi zdravstvene politike u svijetu: osnovna obilježja i aktualni procesi. *Revija za socijalnu politiku*, 6(1), 3-19.

6. Sažetak i ključne riječi

Kompariraju se slučajevi Njemačke, Ujedinjenog Kraljevstva, Švedske i Španjolske reprezentativni za četiri režima europske države blagostanja prema njihovim najvažnijim sastavnicama: mirovinskom i zdravstvenom sustavu, te politikama prema nezaposlenima. Na osnovi zatečenih režima blagostanja predviđaju se obilježja nacionalnog prosvjednog djelovanja kakva sugerira teorija mobilizacije resursa. Testiranjem na kolektivnom djelovanju registriranom u periodu globalne recesije prosuđuje se adekvatnost predviđanja. Produkt istraživanja je presjek karakterističnih obrazaca prosvjednih aktivnosti koji korespondiraju s pojedinim režimima blagostanja. Njihov odnos tumači se kao posljedica diferenciranog redistributivnog djelovanja režima blagostanja na segmente populacije. Dvije zavisne varijable određene su režimom blagostanja: masovnost prosvjednih aktivnosti i izgledi za institucionalizaciju i rutinizaciju pokreta. Korporativistički režimi, čiji je cilj očuvanje razina dohodaka i statusnih distinkcija, generiraju reaktivne prosvjede koji nastoje spriječiti uzurpaciju statusa. Obilježava ih nizak potencijal za institucionalizaciju. Liberalni režimi koji ne pružaju osiguranje od stratifikacijskog propadanja povećavaju vjerojatnost vaninstitucionalnih rješenja. Sumnja u izvršavanje obaveza koje socijaldemokratski režim preuzima dovodi do uspješne mobilizacije. U južnoeuropskim režimima države blagostanja percepcija da se prioriteti vladajućih stranaka razlikuju od želja građana i međunarodni pritisak za fiskalnom konsolidacijom rezultirali su masovnim prosvjedima sa širokom nacionalnom bazom.

Ključne riječi: društveni pokreti, stratifikacija, politike države blagostanja, javna potrošnja, fiskalna konsolidacija, mobilizacija